مدني زده کړې

یوولسم ټولګی

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونكو د روزنې او د
ساينس د مركزمعينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي كتابونو د تاليف
لوی رياست

مدني زده کړې

يوولسم ټولګی

۱۳۹۰
هـ.ش

ليکوالان:

- محمد عزیزبختیاری
- پوهنیار محمد فاروق عمرخیل
- مؤلف محمد انور مشفق

ژباړونکي:

- پوهنیار محمد فاروق عمرخیل

مسلکي ایډیټ:

سرمؤلف میرعبیدالله فاضل د مدني زده کړې د پیارتمنت علمي غړی

د ژبې ایډیټ:

محمد سهراب دیدار د پښتو دیپارتمنت علمي غړی

دیني، سیاسي او فرهنگي کمېټه:

- ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.
- داکتر عبدالصبور فخري،
- حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې، د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کمېټه:

- داکتر اسد الله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معین.
- داکتر شیر علي ظریفي د تعلیمي نصاب د پروژې مسؤول.
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس.

طرح و دیزاین:

رحمت الله غفاری

(c) ketabton.com: The Digital Library

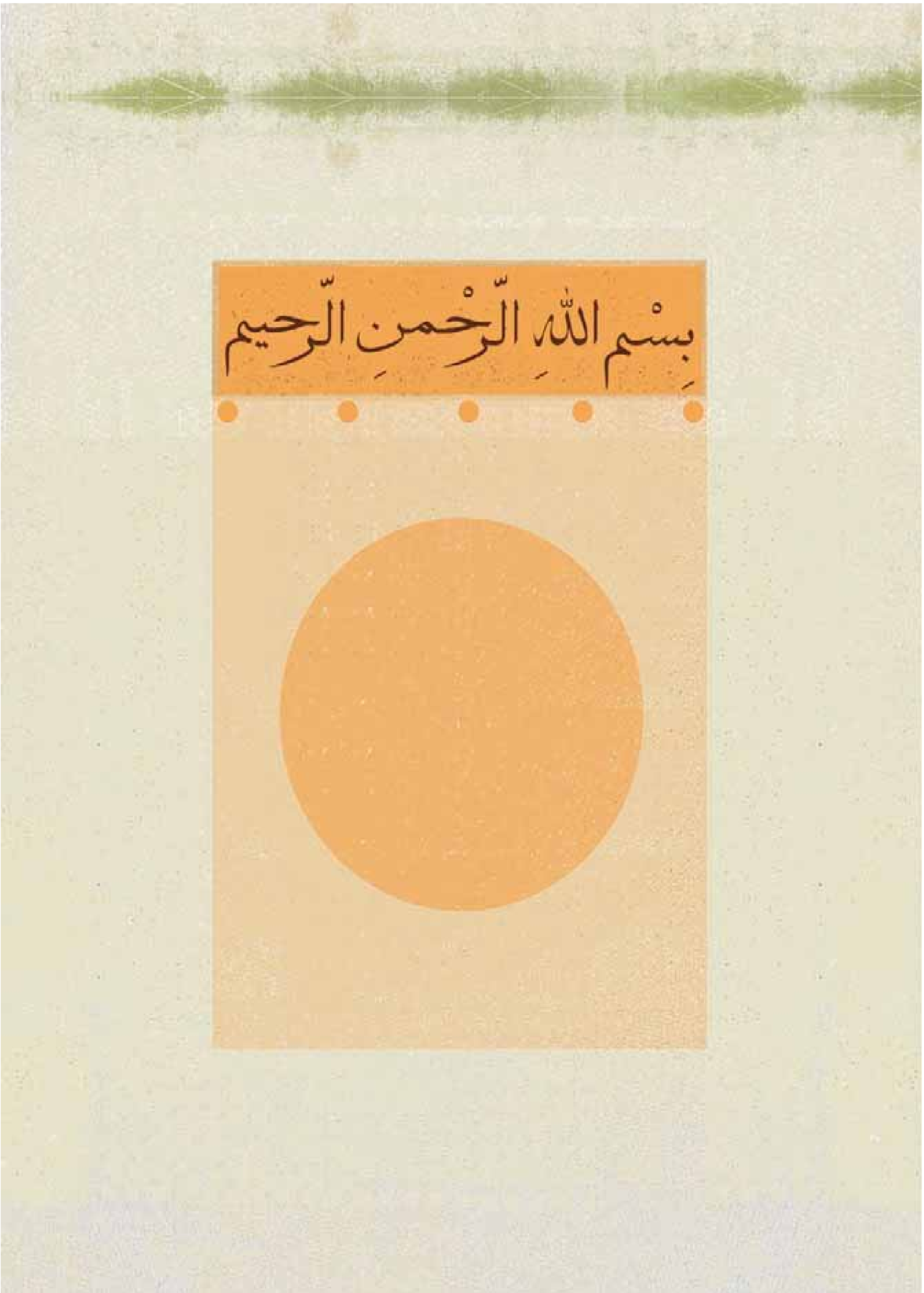

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستـــان دی　　　دا عزت د هـــر افغـــان دی

کور د سولې، کور د تورې　　　هر بچی یې قهرمــــــان دی

دا وطن د ټولو کور دی　　　د بلوڅـــو، د ازبکــــو

د پښتـــون او هزاره وو　　　د ترکمنـــو، د تـاجکـــو

ورسره عرب، گوجـر دي　　　پامیـریان، نــورستانیـــان

براهوي دي، قزلباش دي　　　هــم ایمـاق، هم پشه یان

دا هیـــواد به تل ځلیږي　　　لکــه لــمــر پر شنه آسمان

په سینــه کې د آسیـــا، به　　　لکــه زړه وي جــاویـــدان

نوم د حق مو دی رهبــر　　　وایو الله اکبر وایو الله اکـــبر

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تألیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو، او نورو ملګرو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

مدني زده کړې

لمړی څپرکي: ټولنيز کيدل ۱
د څپرکي مو خې ۲
ټولنيزکيدل څه ته وايي؟ ۳
د ټولنيز کيدل لاملونه(۱) ۷
د ټولنيزيدو لاملونه (۲) ۱۱
د ژوند پړاوونه ۱۵
د لومړي څپرکي لنډيز ۱۸
دويم څپرکي: ټولنيز نظم ۱۹
د څپرکي موخې ۲۰
ټولنيز نظم څه شی دی؟ ۲۱
د ټولنيز نظم لاملونه(۱) ۲۵
د ټولنيز نظم لاملونه(۲) ۲۹
ټولنيزې سرغړونی(۱) ۳۳
ټولنيزې سرغړ ونې (۲) ۳۷
د څپرکي لنډيز ۴۰
دريم څپرکی ۴۱
د څپرکي موخې ۴۲
ټولنيز بدلونونه څه شی دي؟ ۴۳
ټولنيزو بدلونونو لاملونه (۱) ۴۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنیزو بدلونونو لاملونه(۲) ۵۱
د څپرکي لنډیز ۵۴
څلورم څپرکي: ټولنیزې نابرابرۍ ۵۵
د څپرکي موخې ۵٦
ټولنیزې نابرابرۍ څه شی دي؟ ۵۷
طبقاتي نابرابري ٦۱
جنسي نابرابري ٦۵
د څلورم څپرکي لنډیز ٦۸
پنځم څپرکی: زموږ ټولنیزې ستونزې ٦۹
د څپرکي موخې ۷۰
زموږ ټولنیز مشکلات: بې سوادي ۷۱
زموږ ټولنیزې ستونځې: نېستي او غریبي ۷۵
زموږ ټولنیزې ستونزې: (استوګنځی) ۷۹
زموږ ټولنیزې ستونزې: روغتیا ۸۳
زموږ ټولنیزې ستونزې: دنیشه یي توکو قاچاق ۸۷
زموږ ټولنیزې ستونزې، نا امنی او ترهګري ۹۱
زموږ ټولنیزې ستونزې: نا چاودلي توکي ۹۵
د پنځم څپرکي لنډیز ۹۸

لومړی څپرکی

ټولنیز کیدل

په دې څپرکي کې به لاندې موضوعات زده کړو:

- ټولنیز کیدل څه ته وايي؟
- د ټولنیزکیدو لاملونه (۱)
- د ټولنیزکیدو لاملونه (۲)
- د ژوند پړاونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښېرکې موخې

هيله کيږي چې زده کوونکي د دې ښېرکي تر لوستلو وروسته:

- د ټولنيزکيدو په معنا او ارزښت وپوهيږي،
- د ټولنيزو اړيکو په ټينګولو کې ډيره تجربه او مهارت تر لاسه کړي،
- د ټولنيزو ارزښتونو منلو ته ليوالتيا وښيي،
- د ټولنيزکيدو لاملونه او پرخلکو باندې د هغو د اغېزې د څرنګوالي په اړه وپوهيږي،
- د انسا ن د ژوند له پړاوونو او د هغه د ضروري ارزښتونو سره علاقمندي تر لاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنیزکیدل څه ته وايي؟

خبرې اترې وکړئ

پوهېږئ چې خلک په بېلابېلو ټولنوکې ډول ډول آداب، رواجونه او سلوک لري.
د مثال په ډول: د سلام اچولو او روغبړ کولو لپاره، د نرۍ د وګړو ترمنځ ډول ډول طریقې موجودې دي. دغه ټکي ته په پام سره:

۱- آیا تاسو هغه خلک پېژنئ چې د سلام او روغبړ کولو پر مهال د بېلابېلو کلماتو او سلوک څخه استفاده کوي؟

۲- ستاسو په اند هغوی ولې ستاسو په شان رفتار نه کوي؟

۳- آیا پوهېږئ چې په مختلفو ټولنو کې څه توپیر موجود دی.

که چېرې له خپل کلي او یا ښار څخه مو نورو ښارونو او یا هېوادونو ته مسافرت کړی وي، هرو مرو به موليدلي وي چې خلک په بېلابېلو ښارونو او هېوادونو کې:

o په ډول ډول ژبو خبرې کوي؛
o بېلابېلي او ډول ډول جامې اغوندي،
o ډول، ډول خواړه خوري،
o په یو ډول مو قعیت کې ډول ډول رفتارونه یا سلوک له ځانه ښکاره کوي.

د دغه توپیرونو په لیدلو سره، د انسان په فکر کې دا پوښتنه پیداکیږي چې ولې خلک په بېلابېلوټولنو کې په بېلابېلو ډولونو رفتار او سلوک کوي؟

د پورته پوښتني په ځواب کې باید وویل شي چې هره ټولنه ځانته ځانګړی فرهنګ لري او په فرهنګ کې د وګړو د رفتار لپاره بېلابېلي تګلارې په ګوته شوي دي چې د ټولنې غړي د هغو پربنسټ عمل کوي.

دغه ټولنيز سلوک او رفتار په ټولنو کې څه ناڅه توپير لري. له دې امله خلک په بېلابېلو هېوادونو کې د مختلفو آدابو، رواجونو او ډول ډول سلوکونو په لرلو سره ليدل کېږي. ټول ټولنيز ځايونه او سيمې لکه کورنۍ، ښوونځی، کوڅه، اداره او همداسې نور د ځانګړو قواعدو درلودونکي وي. د بيلګې په توګه: د ټولګي د ننه قواعد په پام کې ونيسئ:

۱- آرامه او غلي واوسو.

۲- پر خپلو ځايو کېنو.

۳- د ښوونکي خبروته غوږ کېږدو.

۴- خپلو ټولګيو الوته مزاحمت ونکړو.

۵- د ښوونکي د خبرو ضروري ټکي له ځانه سره وليکو. دغه ټول د زده کوونکو د سلوک او رفتار يوځو ضروري بيلګې وې چې بايد په ټولګي کې يې په پام کې ونيسي او له هغو سره سم عمل وکړي.

له ښوونکي څخه هم هيله کېږي چې له ځانګړو کړنو او اصولو څخه پيروی وکړي چې وکولای شي خپله دنده او رول د ښوونکي په توګه ترسره کړي. د مثا ل په توګه: له ښوونکي څخه هيله کېږي چې:

۱-منظمې او پاکې جامې واغوندي.

۲- له زده کوونکو سره مهربان واوسي او له هغوی سره په مهربانۍ چلند وکړي.

۳- د لوست د ورکړې لپاره په سمه توګه تياری ونيسي.

۴- لوست دې په سمه توګه تشريح کړي.

۵- د ښووني له ښو او اغېزمنو لارو څخه دې ګټه واخلي.

۶- د زده کوونکو سره په اړيکو کې دې د هغوی ترمنځ توپير نکوي.

۷- د ټولګي نظم دې ټينګ کړي.

ټولنيزکيدل د ژوند په لومړي پړاوکې

په کو چنيوالي کې د ډيرو ټولنيزو ارزښتونو سره پيژند ګلوي نلرو او په ورو، ورو چې لوييږو له هغوسره ډېره پيژند ګلوي ترلاسه کوو او په بېلابېلو ځايونو کې په داسې ډول چلند کوو چې نوربې له موږ څخه توقع لري. دغه چلنداو اصولو ته ټولنپوهان **ټولنيزقواعد** وايې. موږ له کوچينوالي څخه په ناځاپې توګه د ټولنيزو قواعدو په زده کولو پيل کوو او له دې لارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز کېږو. **ټولنيزکيدل** په يوځل او په لنډ وخت کې نه تر سره کېږي بلکه د پيداينښت له وخته پيل کېږي که څه هم د ژوند په لومړنيو کلونو کې، د ژوند کولو،دځان او چاپېريال د پاک ساتلو آداب، ټولنيز قواعد او ارزښتونه او همداسې نور ډېر موضوعات زده کوو. ليکن ورو ورو چې لويېږو، زموږ د ژوند شرايط توپير کوي او موږ بايد زده کړو چې په نوي سني پړاو او کاري شرايطو کې څرنګه رفتار وکړو. د مثال په ډول: کله چې د ځوانۍ لومړنيو پړاوونوته رسېږو، زموږ څخه توقع کېږي چې يولړ چارې تر سره کړو چې ترهغه مو پخوا نه ترسره کولې او يا يولړ چارې موچې پخوا تر سره کولې، نور هغه له دې وروسته تر سره نه کړو. يا هغه وخت چې تازه د زده کړې له بهير نه وزګارېږو (فارغ التحصيل کېږو) او په کومه اداره يا کارخانې کې چې په کار بوخت کېږو، بايد زده کړو چې په هغه نوي چاپېريال کې څرنګه رفتار او عمل وکړو.

د ژوند په اړه معلومات

هغه مهمې چارې چې دټو لنيز کيدو په جريان کې زده کوو، کولای شو، لاندې ټکوته ګوته ونيسو:

ټولنيز قواعد او ارزښتونه

د ټولنې غړي د ټولنيزکيدو له لارې د خپلې ټولنې د قواعدو او ارزښتونو سره پېژند ګلوي تر لاسه کوي. پوهېږو چې ټولنيز قواعد او ارزښتونه په بېلابېلو ټولنو کې څه ناڅه توپيرلري او د ټولنې غړي بايد زده کړي چې په خپله ټولنه کې کومې چارې په کوم ډول ترسره کړي او کومې چارې بايد ترسره نکړي.

کاري وړتياوې او ځانګړنې

ټولنيز ژوند د ځانګړو وړتياوو غوښتونکی دی. ليکن دغه وړتياوې چې يوه برخه يې ساده او نورې برخې يې پيچلې دي، بايد زده شي چې له زده کړې پرته د هغو په تر سره کولو به ونه توا نېږو. موږ هغه ټول د ژوند په بهير کې زده کوو.

له نورو سره د اړيکو د ټينګولو څرنګوالی

له نورو سره د اړيکو ټينګول د ټولنيز ژوند يوه اړتياده له نورو سره د اړيکو په ټينګولو کې برياليتوب زموږ د ټولنيز ژوند د برياليتوب لامل ګرځي. د بيلګې په ډول: په ټولنيز ژوند کې لازمه ده چې له خپلو دوستانو سره په مهربانۍ رفتار ولرو او له پرديو سره په

(c) ketabton.com: The Digital Library

عادي ډول اړیکې ولرو. کله چې څوک زموږ لپاره کوم کار ترسره کوي باید له هغه څخه مننه او قدر داني وکړو او که چېرې زموږ حق ضایع کوي باید د هغه په وړاندې د مخالفت او ناخوښۍ اظهار وکړو.

د لوست تکراره

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- په مختلفو ټولنو کې وکړې له یوبل څخه په کومو مسایلو کې توپیر لري؟
۲-ولې خلک په بېلابېلو هېوادونو کې ډول ډول دودونه لري؟
۳- په ټولګي کې د ښوونکي د رفتار ښېګڼې کومې دي؟ بیان یې کړئ.
۴- موږ د ټولنې قواعد، رفتارونه او ارزښتونه څرنګه زده کوو؟
۵- موږ د ټولنیزکېدو له لارې کوم څیزونه زده کوو؟
۶- له نورو سره اړیکې درلودل څه اهمیت لري؟
۷- د انسان عاطفي رفتار څه ډول وي؟ یو مثال راوړي.

کورنۍ دنده

یو دوه کلن ماشوم د یو نوي پیداشوي ماشوم سره پرتله کړئ او په ګوته کړئ چې:
۱- د دوه کلن ماشوم کوم څېزونه زده دي چې دیو نوي پیداشوي ماشوم زده ندي.(د مثال په توګه: کولای شئ چې لاندې چاروته پام وکړئ: خبرې کول، په لاره تلل، لوبې کول، خندېدل، د کورنۍ د غړو پېژندل، او ....)
۲- د خپلو لیدنو پایلې په خپلو کتابچو کې له ځانه سره ولیکئ او په راتلونکي ساعت کې یې ټولګي ته له ځانه سره راوړئ.

د ټولنیز کیدو لاملونه(١)

په تیر لوست کې مو ولوستل چې انسان د خپلې ټولنې د قواعدو او ارزښتونو په زده کولو سره ټولنیز ژوند او ټولنیز شخصیت پیدا کوي او په یوه ټولنه کې د ژوند کولو لپاره لازمه پوهه او وړتیا تر لاسه کوي. په دې لوست کې غواړو چې دغه مطلب له لرې څرګندونې سره د ټولنیزکیدو د لاملونو په اړه وڅیړو.

پرتله یې کړئ

کورنۍ او د هم لوبو ډله د انسان د ټولنیزکیدو د لاملونو له ډلې څخه یو لامل ګڼل کیږي، ستاسو په اند:

١- ماشوم کوم څیزونه د کورنۍ په چاپیریال او کوم څیزونه د خپلو همزولو او هم لوبو په ډله کې زده کوي،

٢- د ټولنیزکیدو له اړخه، کورنۍ ډېر ارزښت لري او که د همزولو او هم لوبو ډله؟ ولې؟

کورنۍ

کورنۍ هغه ډله او هغه چاپیریال دی چې غړې یې د نسبي او نسبتي تړاوونو له امله له یو بل سره دوامداره، ټینګې او نږدې اړیکې لري. ماشوم په یوه کورنۍ کې نړۍ ته سترګې غړوي او د کورنۍ غړي لومړني خلک دي چې هغه یې پیژني. ماشوم د خپل ژوند په لومړنیو کلونو کې د ټولنیزو ارزښتونو او اصولو په زده کولو کې ډېر تیاری لري، ځکه چې د پیدایښت په پیل کې هغه د یوې سپینې تختې په څېر له هر ډول خبرتیاوو، معلوماتو او وړتیاوو څخه تش دی او دا کورنۍ ده چې په دغو حساسو کلونو کې ماشوم ته ټولنیزقواعد او ارزښتونه ور زده کوي. د مثال په توګه: مور په کورنۍ کې زده کوو چې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ځرنګه خبرې وکړو،
- خپل مور پلارته او د کورنۍ مشرانو او لویانو ته درناوی وکړو،
- ځرنګه د خپل ځان او چاپیریال پاکوالی وساتو.
- د خپلې کورنۍ له غړو سره مینه ولرو،
- ځرنګه له نورو سره رفتار او ژوند وکړ،
- ښه او بد یوله بل ځخه جلا کړو،
- په دیني عقایدو او ارزښتونو باور وکړو،

کورنۍ د آدابو او د ژوند کولو ځینې لارې چارې په قصدي توګه او د یو پلان او موخې له مخې نوي نسل ته ورښيي، خو د دغو آدابو یوه برخه په ناڅاپي او غیر قصدي ډول زده کیږي.

د بیلګې په ډول: د والدینو(پلار او مور) اخلاق کېدای شي چې د یو اخلاقي نمونې په توګه د هغوی ماشومانوته ولیږدول شي، په داسې حا ل کې چې ښایي دوی ونه غواړي چې د هغوی ماشومان دې د دوی لاره ونیسي(د هغوی د اخلاقو تقلید دې وکړي) نو په دې توګه، که چېرې پلار او مور د ښه اخلاقو او ښو رفتارونو څښتنان وي د هغوی او لادونه به هم د ښو اخلاقو څښتنان شي ا و برعکس که هغوی بد رفتاره او بد خویه وي د هغوی او لادونه به هم د دغه اخلاقو تقلید کوي او هغه به زده کوي، ځکه چې پلار او مور د خپلو او لادونود شخصیت مهمې بېلګې اوښکارندوی دي. د مور او پلار په څنګ کې د کورنۍ نور غړي د کوچنیانو نږدې خپلوان چې تل هغوی سره تګ او راتګ لري او یا تل ورسره اړیکې لري د کوچني په شخصیت نیغ په نیغه اغېزه لري. په ځانګړې توګه مشران ورونه او خویندې، ترونه، د تره زامن، ترورګانې او نیکونه او د هغو په شان نور چې تل بې د کوچني سره سروکاروي د کوچني د شخصیت په جوړولو کې مستقیمه اغېزه لري.

له دې امله چې په هر هېواد کې مذهبي، قومي، طبقاتي کوچني فرهنګونه مو جود دي چې دا کوچني فرهنګونه دکو رنۍ له خوا ساتل کیږي او رواج پیدا کوي. نوی نسل د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ له خوا په ځانګړو کوچنيوفرهنګونو تړاو پيدا کوي نوله همدې امله، کورنۍ د ماشومانو د شخصيت په تشکل او د هغوی د هيلو او ارزښتونو په ټاکلوکې ارزښتناکه ونډه لري. خو دا بايد په پام کې ولرو چې د کورنۍ، ټولنې او چاپيريال اغېزې پر انسان باندې د هغه د واک دله منځه وړلو يا ليرې کولو په معنا نده. په حقيقت کې د کورنۍ له چاپيريال او نږدې خپلوانو سره اړيکې د کوچني د شخصيت د تشکل لومړنی او جوړونکی لامل شمېرل کېږي.

په افغاني ټولنه کې د مور شخصيت د کوچني د کړو وړو او اخلاقو په توجيه کې د کورنۍ د هر غړي په پرتله ډېر اغېزمن دی.

دهم لوبو او همزولو ډله

ماشومان ورو ورو د کورنۍ له چاپېريال څخه د بهر په لورګام پورته کوي او د خپلو همزولو سره په لوبو او تفريح پيل کوي. ماشومان په لوبوکې ټولنيز رولونه لوبوي او له دې لارې د مهمو ټولنيزو رولونو، لکه د **پلار، او مور، ښوونکي، پوليس،** او داسې نورو سره پيژند ګلوي تر لاسه کوي. ماشومان د دغو رولونو په تر سره کولو سره د مهمو ټولنيزو رولونو سره پيژندګلوی ترلاسه کوي او په راتلونکي کې د دغو رولونو د تر سره کولو لپاره تياريږي.

سربيره پردې، ماشومان د دغو لوبو له لارې زده کوي چې څرنګه يوله بل سره اړيکې ټينګې کړي، څرنګه مخالفت وکړي، څرنګه هوکړه او موافقه وکړي، څرنګه دښمني او شخړه وکړي او څرنګه سوله وکړي. دغه چارې ښايې په ښکاره کې ساده په نظر راشي خو د ټولنيز ژوند لپاره ډېر اړينې او مهمې دي. همزولي او هم لوبي د ماشوم پر شخصيت او رفتار باندې ژور اغېز کوي. هغوی له يو بل څخه د جامو مډل، ځانګړي اصطلاحات او خاص رفتارونه زده کوي او د خبرواترو له لارې چې د خپلو همزولو سره يې کوي د خپلو هيلو او غوښتنو کچه په ډاګه کوي. سر بيره پردې د همزولو ترمنځ داسې خلک هم شته چې د مشرئ(رهبرئ) رول ترسره کوي او نور دهغه له شخصيت، رفتار او اخلاقونه پيروي کوي. داسې خلک پر خپلونورو همزولو باندې ډېره اغيزه کوي. دغه ټکي ته په پاملرنې سره هغه ژور او پراخ تاثيرات چې همزولي يې کولای شي پر موږ ولري، بايد کوښښ وکړو چې خپل دوستان د پيژند ګلوی او دقت له

مخې وټاکو او هېڅ کله د بدو دوستانو لار ونه نیسو. د هغوی د ناوړه افکارو او عملونو څخه هیڅکله هم پیروي ونکړو.

د اسلام ستر پیامبر ﷺ دې ټکي ته پام کړی او په ښکاره ډول یې خپل پیروان دې مهمې موضوع ته متوجه کړي دي او فرمايي: هر وګړی د خپل دوست پر دین وي او له تاسو نه هر یو باید پام وکړي چې له چاسره د دوستۍ پیمان تړي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- کورنۍ د ټولنیز کېدو په برخه کې څه اهمیت لري؟
۲- د کورنیو د غړو تر منځ اړیکې څرنګه وي؟ بیان یې کړئ.
۳- انسان د ژوند په کومو پړاوونو کې ډېرو زده کړو ته تیاری لري؟
۴- موږ په کورنۍ کې کوم څیزونه زده کوو؟
۵- کورنۍ څرنګه زموږ شخصیت جوړ وي؟
۶- په کورنۍ کې څوک له ټول زیات د کوچني په شخصیت اغېزمن دی؟
۷- له مور او پلار نه پرته نور کوم وګړي د کوچني د شخصیت په جوړښت کې اغېزمن دي؟
۸- موږ د خپلو همزولو له لوبو څخه کوم کارونه زده کوو؟
۹- کوچنیان له همزولو او هم لوبو سره د اړیکو له امله کوم رولونه زده کوي؟
۱۰- د خپل هم لوبو او ښو دوستانو په ټاکلو کې کوم مسؤولیتونه موږ ته متوجه دي؟

کورنۍ دنده

له خپلو دوستانو او د کورنۍ له غړو سره د کورنۍ او د همزولو او هم لوبو په اړه سلا وکړئ او هغه کارونه چې موږ یې د دوی له هریوه نه زده کوو په یو لست کې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزکيدو لاملونه(۲)

په تير لوست کې مو د ټولنيزيدو دوه لاملونه وپېژندل او په دې لوست کې به د ټولنيزکيدو د نورو لاملونو سره پېژند ګلوي تر لاسه کړو.

خبرې اترې وکړئ

ښوونځې او ټولنيزې رسنۍ د ټولنيزکيدو دوه نور لاملونه دي. ستاسو په اند:

۱- په ښوونځي کې کوم شيان زده کوو؟

۲- له رسنيو څخه کوم څيزونه زده کوو؟

۳- د ټولنيز کيدلو د لاملونو له ډلې څخه يې کوم يو ښه دی؟ ولې؟

ښوونځی

په معاصرو بېلابېلو ټولنو کې نژدې ټول ماشومان د اوه کلنۍ په عمر ښوونځي ته ليږي. نن ورځ داسې علوم، تخصص او زده کړې اړينې دي چې کورنۍ نه شي کولای هغه خپلو ماشومانوته ور زده کړي، نوله همدې امله ښوونځي دغه وظيفه پر غاړه اخيستې ده. ښوونځی ماشومانوته د لوستلو، ليکلو او شمېرلو وړتياوې او مهارتونه ور زده کوي.

همدارنګه ماشومان په ښوونځي کې د ټولنيز ژوند له اړينو چارو او برخو سره، ديني چارو تاريخ، جغرافيه، کيميا، فزيک، رياضي، او عقايدو سره پېژند ګلوی تر لاسه کوي او هغه زده کوي. ښوونځی هغه لومړنی رسمي چاپيريال دی چې ماشوم له هغه سره مخامخ کېږي. ماشوم په ښوونځي کې د رسمي رولونو او دندو سره تړاو نيسي.

د خلکو تعاملات اوچلند يو له بل سره په ښوونځي کې عاطفي نه دي بلکه اړيکې او چلندونه په دې چاپيريال کې رسمي او غير عاطفي وي. له هغو موضاعاتو او چارو سربېره چې په رسمي توګه په ښوونځي کې زده کوونکو ته ورښودل کېږي، ډېرې خبرې،

موضاعات او اصول شته چې زده کوونکو ته په نا خبره او ناڅاپي ډول وربښودل کېږي.
د بیلګې په توګه:
زده کوونکي د ښوونځي د ورځني پروګرام ترڅنګ زده کوي چې:
۱- نظم مراعات کړي،
۲- پاکوالی په پام کې ولري،
۳- نوبت په پام کې ونیسي،
۴- د ښوونځي د چارواکو داوامرو پیروی وکړي،
۵- په زده کړه، لوستلو او نورو ټولو ښوکارونو کې له نورو سره سیالي وکړي،
۲- د بریالیتوب د لاسته راوړلو لپاره کوښښ وکړي،

د ښوونځي تر څنګه جومات هم د زده کوونکو د ټولنیزې وړتیا په لوړولو کې ډېر مهم او رغوونکی رول لري. کوچنیان په جومات کې د تعلیم له طریقه دا زده کوي چې له استاد، مشرانو او مقدسو ځایونو په وړاندې باید په ځانګړي ډول برخورد وشي او دیني مظاهرو او شعایروته د ژوند د نورو مظاهرو په پرتله ډېر درناوی وکړي. په کوچنیانو کې په بنستیزه توګه ایماني تمایلات او مینه په جومات کې د تعلیم کولو له پړاونه پیل کېږي. همدارنګه د جماعت په لمانځه کې ګډون هم په هغوی کې ایماني جذبې لا بډایې کوي. د کوچني اړیکې له هغو کسانو سره چې جومات ته د عبادت کولو لپاره تګ راتګ کوي تقویه کېږي.

له جومات نه وروسته د ژوند چاپیریال او ماحول هم د کوچني په ژوند ډېره اغېزه کوي، ټولنیز مراسم او هغه عمومي پروګرامونه چې د هغه له امله د ښار او کلي ځینې خلک را ټولیږي هم د کوچني پر شخصیت اغېزه کوي.

ډله ییزه رسنۍ

په تیرو وختوکې به خلکو خپل د اړتیا وړ معلومات زیاتره د شخصي اړیکو له لارې او یا د نورو خلکو له لارې تر لاسه کول خو نن ورځ ټولنیزې رسنۍ معلومات په ډېره چټکتیا سره ډېرو خلکو ته رسوي.

د ټولنیزو رسنیو وسایل په لاندې ډول دي: رادیو، تلویزون، انټرنیت، ورځپاڼه او مجله. موږ او ډېر نورکسان خپل زیاتره وخت د ورځپاڼو یا مجلو په لوستلو، رادیوته په غوږ نیولو، د تلویزون په لیدلو یا سینماته په ورتګ تېروو. په ځانګړې توګه په ښارونو او هغو کلوکې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د برېښنا انرژۍ شتون لري او تلويزوني شبکې او چينلونه فعاليت ولري، ماشومان له نورو ځخه ډېر خپل وخت د تلويزون په لېدلو تېروي. ټولنيزې رسنۍ نژدې د هرشي په اړه خپلو اوريدونکو او ليدونکوته معلومات ورکوي. د مثال په توګه: د نړۍ له ګوټ ګوټ ځخه د ورځنيو پېښو خبر ورکوي، د هوا او موسم حالات ځرګندوي، د علمي او تکنالوژۍ په اړوند او د پرمختګونو په اړه معلومات او خبرونه خپروي، تاريخي پېښې تشريح او بيانوي، د نړۍ د بېلابېلو وګړو د ژوند، فرهنګ او د ژوند د لارو چارو په اړه خبرې اترې او خبرونه خپروي، د نړۍ د ملتونو عقايد، ارزښتونه او رواجونه تشريح کوي او د هغو پټ اړخونه ځرګندوي.

د معلوماتو او خبرونو د پراخې کچې او اندازې په نظرکې نيولو سره چې د رسنيو لخوا خپرېږي او همدارنګه هغې پراخې ګټې ته په پام سره چې د رسنيو ځخه اخيستل کېږي، کولای شو دا اټکل وکړو چې رسنۍ د خلکو پر فکر، احساس، عقايدو او دودونو ځومره ژور او پراخه اغېزه کولای شي.

بايد په پام کې ولرو چې ټولنيزې رسنۍ ،کيدای شي مثبته يا منفي اغيزه ولري.د بېلګې په توګه: که چېرې په دقيقه اوکره توګه وکارول شي کولی شي چې د ارزښتونو، قواعدو او ځايې عقايدو او رواجونو د ځواکمن کېدو لامل شي او ملي يووالی او هويت ځواکمن کړي. ليکن له هغه پرته همدغه وسايل کولی شي چې د مذهبی اوفرهنګي ارزښتونو او رواجونو د ويجاړۍ لامل وګرځي او ملي يووالي او هويت ته زيان ورسوي.

ډله ييزه رسنۍ او د ډله ييزو اړيکو وسايل د انسان عقل او شخصيت ته د جهت ورکولو او تشکل وسايل شمېرل کېږي.که چېرته له هغو ځخه د يو هېواد په آبادولو او سالمه لارښوونه کې ګټه واخيستل شي،کولای شي هغه ملت يو حيرانوونکي پرمختګ او تمدن ته ورسوي. او که د دښمن په لاس کې ولويږي نو له هغه نه به يوه تباه کوونکې وسيله جوړه شي چې د هېواد اوس او راتلوونکې به له تباهۍ سره مخامخ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- وروسته له کورنۍ، هم لوبو او دوستانو نه کوم شي کولای شي چې د انسان په شخصيت اغېزه وکړي.

۲- ولې کورنۍ خپل اولادونه وروسته له اووه کلنۍ نه ښوونځي ته استوي؟

۳- ښونځی کوچنيانو ته کومې وړتياوې ورزده کوي؟

۴- د وګړو کړه وړه په ښوونځي کې بايد څرنګه وي؟

۵- په جوماتونو کې کوچنيان کوم شيان زده کوي؟

۶- د ژوند چاپېريال کوچني او تنکي ځوانان څنګه رهبري کوي؟

۷- ډله ييزه رسنۍ څه شی ته وايي؟

کورنۍ دنده

په افغانستان کې په ډله ييزو رسنيو او د هغو په پروګرامونو باندې رڼا واچوئ او د هغو مثبتې او منفي اغېزې په دوه مخونو کې وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند پړاوونه

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

انسان د عمر له پلوه په ژوند کې څو پړاوونه تېروي . له ټولنيز اړخه، هر يو د دغو پړاوونو څخه د ځانګړو ارزښتونو او اصولو درلودونکي دي چې بايد په پام کې ونيول شي.

دغه واقعيت ته په پام سره، لاندې پوښتنوته ځواب ورکړئ:

۱- د عمر پړاوونه کوم دي؟

۲- د هرسني پړاو ارزښتونه او اصول کوم دي؟

ټولنپوهانو د انسان د ژوند لپاره ډېر شمېر پړاوونه بيان کړي دي. دغه پړاوونه په بنسټيزه توګه د ژوند اړوند دي خو د انسان د ژوند اړوند پړاوونه په عين حال کې ټولنيز هم دي. په ټولنه کې د انسان د ژوند هر پړاو له بل پړاو څخه توپير لري.

ځکه نو موږ بايد زده کړو چې د ژوند په هر پړاو کې څه ډول رفتار وکړو. د دغو پړاوونو او له هغوی سره جوخت د متناسبو ارزښتونو پېژندل کولی شي له موږ سره د ژوند په پوهېدنه او پېژندنه کې مرسته وکړي. په دغه لوست کې د انسان د ژوند بېلابېل پړاوونه څېړو:

د ورکتوب پړاو

د ورکتوب پړاو پخوا ډېر لنډ وه، له دې امله چې کوچنيان ډېر ژر په کروندو او کار ځايونو کې په کار ګمارل کېدل او له لويانو سره يې اوږه په اوږه کار کاوه. خو په اوس وخت کې نژدې په ټوله نړۍ کې کوچنيان په ډېره هوساينه کې ژوند کوي او په تفريح او زده کړه بوخت وي.

د ورکتوب يا کوچينوالي موده د انسان د ناتوانۍ او ناپوهۍ موده ده. له همدې امله، پلار او

مور او د کورنۍ مشران هڅه کوي چې د خپلوکوچنیانو لپاره خوندي او مناسب شرایط چمتو کړي چې د هغوی کوچنیان د ټولنیز ژوند له پلوه پرمختګ وکړي. کوچنیان په ټیټو عمرونو کې ډېر په تفریح او لوبو بوخت وي او پلار او مور د کوچنیانو لپاره د لوبو ډول ډول وسایل چمتو کوي او د هغوی لپاره خوندي او مناسب شرایط برابروي چې وخت په خوښۍ تیر کړي. نن ورځ د کوچنیانو لپاره ځانګړي کتابونه چې په هغو کې ډېر له انځورونو او تصویرونو څخه ګټه اخیستل کېږي او همدارنګه تلویزیوني خپرونې د هغو د بوختیا او د ژوند د لارو چارو د زده کړې لپاره چمتو کېږي.

کوچنیان معمولاً له کار، اقتصادي بوختیا او چارو معاف دي او ډېر ټولنیز او د کورنۍ مسؤولیتونه او دندې دوی ته نه سپارل کېږي. کوچنیان له شېږ کلنۍ نه وروسته په پټو ستر ګوتقلید کوي او له هر چانه زیات د مور او پلار، مشرانو ورونو او خویندونه اغېزمن کېږي. خو له اووه کلنۍ نه وروسته د ژوند مسئلې او ورتیاوې په دوه طریقو زده کوي:

یوه طریقه له چاپیریال، دوستانو، کورنۍ، رسنیو او داسې نورو نه په ناخبره توګه اغېزمن کېږي. او دوهم دا چې لوست او تلقین زده کوي. اوسني کوچنیان تر اتلس کلنۍ پورې د ژوند کوم لوی مسؤولیت نه لري او که چېرته کومه تېروتنه وکړي نو د لویانو په شان سزا نه ورکول کېږي. خو په اسلامي تعالیمو کې د کوچنیانو د ودې سن له اتلس کلنۍ څخه ټیټ ټاکل شوی دی. په اسلامي فقه کې د هلک او نجلی احتلام ته رسیدل د هغوی د کوچني والی او ځوانۍ ته د رسیدو سرحد بلل کېږي. کله چې هلکان او نجونې احتلام ته رسیږي د ټولنیز او اخلاقو له پلوه هم په هغوکې بدلونونه راځي. له دې بدلونونو څخه یو یې هم د مسؤولیت منني حس دی.

د ځوانۍ پړاو

ځواني چې له اتلس کلنۍ څخه پیل کېږي، د انسان د ژوند له پړاوونو څخه یو ضروري پړاو ګڼل کېږي. د دغې مودې لومړني کلونه د ډېرو خلکو لپاره د لوړو زده کړو د تر سره کولو موده ده. همدارنګه ډېر ځوانان واده کوي اوکورنۍ جوړوي. د هغو له ضروري پېښو څخه چې کیدای شي د ژوند په دغه پړاو کې پېښ شي، یو هم په یوه دنده بوختیا ده چې ممکن د ژوند تر وروستیو په هغه دنده کې پاتې شي او هغې دندې ته دوام ورکړي. د ژوند دغه پړاو د یوه ځانګړي سبک لرلو ته اړدی چې په بېلابېلو ټولنوکې توپیرلري. ځوانان په بېلابېلو ټولنو کښې دلویانو په پرتله مختلفې جامې اغوندي او د رفتار او کړو وړو له اړخه هم ډېر فعال او ځواکمن وي. په ټولیزه توګه، د ځوانانو د ژوند سبک د لویانو په پرتله تر ډېرې کچې توپیر لري. کابو په ټولو ټولنوکې ډېر اړین مسؤولیتونه ځوانانو ته نه سپارل کېږي. له دې امله چې هغوی د ژوند په ځینو برخو کې له اړینې تجربې څخه برخمن ندي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عمر منځنی پړاو

د عمر منځنۍ موده چې له۳۰ کلنۍ څخه پیلېږي، د خپلو ځانګړو غوښتنو او اصولو درلودونکی ده. په دغه موده کې خلک د چارو د تر سره کولو لپاره اړینه انرژي لري او هم یې له ژوند څخه یوه ښه تجربه ترلاسه کړې وي. له دې امله کولای شو چې د ژوند دغه پړاو ته د خلکو د عمر د پخوالي پړاو ووایو. له همدې امله ده چې د کورنۍ او ټولنې په سطح اړین مسؤولیتونه معمولاً هغو خلکوته چې د عمر له پلوه په دغه پړاو کې وي، سپارل کېږي.

خلک د منځني عمر لرونکو څخه هیله لري چې د دغه پړاو خاص ارزښتونه، قواعد او آداب رعایت کړي. له هغوی څخه هیله کېږي چې د جامو په اغوستلو، کړووړواوناسته ولاړه کې د ځوانانو په پرتله ځان تکړه اوځواکمن وښيي. ډیر هغه کړه وړه چې د هغو تر سره کول د ځوانانو لپاره د منني وړ او ښه بریښي، امکان لري چې د منځني عمر لرونکو خلکولپاره د هغو تر سره کول ښه او د منني وړنه وي. ځوانان چې ورو ورو د منځني عمر پړاوته نژدې کېږي، د دې پړاو آداب او قواعد زده کوي.

د ډیر عمر (بوډا والي) پړاو

د انسان د ژوند وروستی پړاو د بوډاتو ب پړاو دی. په مذهبي او سنتي ټولنو کې، د بوډاتوب دوره د عزت او احترام پړاو دی. په دغو ټولنو کې، د بوډاګانو فزیکي فعالیتونه کمرنګه کېږي لیکن د هغوی فکري مشارکت ډېرېږي. د ډېر عمرونو لرونکي خلک (بوډاګان) د ډېرو تجربو د لرلو له امله پریکړې کوي او یا هم لږ ترلږه له دوی سره سلاکېږي. لیکن په معاصرو او پرمختللو ټولنو کې، د ډیر عمر لرونکو خلکو حالت توپیر کوي.هلته کله چې خلک د ژوند دغه پړاوته ورسېږي، متقاعد کېږي او خپل ځای باید د ټولنې ځوانانو ته ور پرېږدي. خو د اسلام د مقدس دین له نظره لویان ډیر حقوق لري چې له هغې ډلې نه د هغوی د مادي او معنوي اړتیاوو پوره کولو ته یادونه وکړو. کورنۍ باید لویانو ته درناوی وکړي او د هغوی د ژوند اړتیاوې لکه، خواړه،پوښاک، او استو ګن ځای ورته پوره کړي او تر خپله وسه د هغوی ستونزې حل کړي، که چېرته ناروغ شي، هغوی باید د علاج لپاره ډاکتر او یا روغتون ته بوځي. که چیرته کوم شي ته اړتیا پیداکړي ،باید پوره شي او ښه سلوک ورسره وشي. او د خدای (جل جلاله) د رضا په خاطر هغوی ته د هو ساینې اوآرامه ژوند زمینه مساعده کړي، د هغوی په وړاندې له سپکاوي اوبد سلوک نه ډډه وشي. که چیرته لویان(بوډاګان) خپلوان ونه لري دولتونه مکلف دي د دوی د اعاشې، اباتې او د ژوند د هوساینې او سوکالۍ د وسایلو پوره کول په غاړه واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- انسان د ټولنیز ژوند په موده کې کوم پړاونه تیروي؟
۲- د کو چنیوالي په پړاوکې د مور او پلار دندې د کوچنیانو په وړاندې څه شی دي؟
۳- د کوچنیوالي پړاو کومې ځانګړنې لري؟
۴- د ځواني دوران له څوکلنۍ نه پیل کېږي او دا پړاو ځوانانو ته څه ارزښت لري؟
۵- د منځني سن پړاو کومې ځانګړتیاوې لري؟
۶- ولې د ډېر عمر خاوندان د پریکړې او تصمیم نیولو په سر کې ځای لري؟
۷- د اسلامي نړۍ او د غرب نړۍ د بوډاګانو د موقف او موقعیت توپیر په څه شي کې دی؟

کورنۍ دنده

د کوچنیوالي او ځوانۍ پړاو پرتله کړئ.

د لومړي څپرکي لنډیز

• هره ټولنه خپل ځانګړی فرهنګ لري اوپه فرهنګ کې داسې اصول او قواعد ځای لري چې د ټولنې غړي د خپلو کړو وړو په ترڅ کې په هغو عمل کوي.

• له نورو سره اړیکې در لودل دټولنیز ژوند یوه اړتیاده.له نورو سره په اړیکو در لودلو کې بریالیتوب، په ټولنیز ژوند کې زموږ د بریالیتوب لامل کرځي.

• کورنۍ او د هم لوبو ګروپونه د انسان د اجتماعي کیدو له لاملونو څخه شمېرل کېږي.

• کورنۍ هغه ډله ده چې غړي یې د نسبي اونسبتي تړاوونو له امله له یو بل سره دوامداره ټینګې اونږدې اړیکې لر ي.

• ښوونځی اوډله ییزې رسنۍ هم د ټولنیز کېدو دوه نورلاملونه ګڼل کېږي.

•ټولنیزې رسنۍ په لږوخت په ډېره چټکتیا سره اطلاعات رسوي. چې دا رسنۍ له رادیو، تلویزیون، انټرنیټ،ورځپاڼو، مجلو اونورو څخه عبارت دي.

• د کوچنیوالي پړاو، د ځوانۍ پړاو، د منځني عمر پړاو او د بوډاتوب پړاو د انسانانو د ژوند بېلابېل پړاوونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکي

ټولنيز نظم

په دې فصل کې لاندې موضوعات زده کوو؛

- ټولنيز نظم څه شی دی؟
- د ټولنيز نظم لاملونه (۱)
- د ټولنيز نظم لاملونه (۲)
- ټولنيزې سرغړونې او د هغو ډولونه (۳)
- ټولنيزې سرغړونې او د هغو ډولونه (۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

هیله کېږي چې زده کوونکي د دې څپرکي تر لوستلو وروسته:

- د ټولنیز نظم معنا او ارزښت وپیژني،
- د ټولنیز نظم د لاملونو سره پېژند ګلوی تر لاسه کړي،
- د ټولنیز نظم له رامنځته کولو سره علاقه مند شي،
- ټولنیزې سرغړونې وپېژني،
- د ټولنیزوسرغړونو لاملونه وپېژني،
- له قانون سره علاقمند شي،
- له ټولنیزو جرمونو او سرغړونو څخه کرکه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنیز نظم څه شی دی؟

پرتله یې کړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او بیا د هغو په اړه خبرې اترې وکړئ:

۱- آیا تاسو د شاتو د مچیو او یا د مېږیو خونه لیدلې ده او پوهېږئ چې هغوی څرنګه ژوند کوي؟

۲- د شاتو د مچیو او د انسان د ژوند تر منځ څه توپیرونه او ورته والی وینئ؟

څرنګه چې پوهېږو انساني ټولنه له ډیرو وګړو او ډلو څخه رامنځته کېږي، د دغو ډیرو وګړو د شتون، د ګروپونو د ډولونو او په اړیکو کې د اختلاف سره سره ټولنه په دوامداره توګه د یو نظم او سمون څخه برخمنه وي چې موږ کولی شو په هغې کې په هو ساینه ژوند وکړو.

د دغې مسئلې د پوهیدو لپاره یو مثال راوړو: ښایي تاسو د شاتو د مچیو او یا مېږیو خونه لیدلې وي. د شاتو مچۍ او مېږي ټولنیز ژوند لري او ډېر شمېر یې په یوه خونه کې ژوند کوي. ټولنیز ژوند په دې معنادی چې هریو یې یوه ځانګړې دنده پرغاړه اخیستې او په ښه توګه یې تر سره کوي.کله چې په سل ګونو مچۍ په یو ځای کې سره ژوند کوي، که چېرې د دوی ترمنځ کره نظم او همغږي وجود ونه لري، د هغوی ټولنیز ژوند به ډېر ژر له منځه ولاړ شي او دوام به ونه مومي. هغه څه چې د شاتومچۍ او یا مېږیان د یو بل تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګ را ټولوي هغه ځانګړې غریزه ده چې خدای (جل جلاله) د دوی په وجود کې نغښتې ده. هغوی له دې پرته چې د خپلو مشرانو او لوړو چارواکو له حکمونو څخه سرغړونه وکړي، خپلې چارې مخته بیایي او لامل یې دادی چې دوی په همدا شان پیدا شوي دي او له هغه پرته څه نه شي کولای.

د انسان ژوند څه ناڅه د شاتو د مچیو ژوند ته ورته دی. ځکه چې انسانان هم ټولنیز ژوند لري، ډېرشمېر خلک په یوه ټولنه کې ژوند کوي، له یوبل سره اړیکې لري او له یوبل سره مرسته کوي. لیکن د انسان د ژوند او د شاتو د مچیو د ژوند تر منځ یو بنسټیز توپیرشته او هغه هم دادې چې: کوم عامل یا لامل چې انسانان د یوبل ترڅنګ سره راټولوي او د ټولنیز ژوند امکان ورته چمتو کوي، پیدایشي خاصیت نه دی بلکه ارزښتونه، قواعد، قانون او په ټولنیزه توګه یو فرهنګ دی. د نظم منبه د انسانانو له خوا په ارادي او عقلمندۍ سره منځ ته راځي خو د شاتو د مچیو نظم غیر ارادي او فطري بڼه لري.

ټولنیز نظم څه شی دی؟

د دې لپاره چې د دغې موضوع په مفهوم په ښه توګه وپوهېږو، ټولنیز نظم په دوو کوچنیو او لویوکچو تر څېړنې لاندې نیسو.

کوچنۍ کچه (سطح)

په کوچنۍ کچه له ټولنیز نظم څخه موخه او منظور دادی چې د ټولنې وګړي په آسانۍ سره د یوبل په کړو وړو پوهېږي او درک کوي یې، له دې امله هغوی کولای شي چې د یوبل له کړووړو نه وړاند وینه وکړي او په آسانۍ له یوبل سره اړیکې را منځته کړي. د بیلګې په توګه: کله چې تاسو د یو توکي د پېرېدو لپاره یو دوکان ته ورځئ، خپله غوښتنه ورته بیانوئ او هغه ستاسو په منظور پوهېږي او که چېرته ستاسو د اړتیا وړ توکی ولري، هغه توکی تاسوته درکوي او په بدل کې یې خپلې پیسې اخلي.

دغه موضوع چې په ښکاره ډېره ساده برېښي، په حقیقت کې ډېره پېچلې او په عین حال کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره ضروري ده. ستاسو اړيکه له دوکاندار سره په دې سبب په ډېره سادګۍ رامنځته شوه چې تاسو دواړو يوه ګډه او مشترکه ژبه درلوده او د ګډو ارزښتونو او اصولو څخه برخمن وئ. او که چېرې هغه يو پردی موجود وي او ستاسو د ارزښتونو او فرهنګي اصولو سره آشنايي ونه لري، تاسو نه شي کولی چې يوله بل سره په آسانۍ اړيکې ټينګې کړئ.

نو موږ له دې امله کولای شوچې له خلکو سره اړيکې ټينګې کړو چې موږ ټول د ګډو ارزښتونو او قواعدو څخه برخمن يو. موږ کولای شو د نورو د احتمالي کړووړو او رفتارونو اټکل وکړو او د هغه پر بنسټ، له هغوی سره چلند وکړو.

لويه کچه (سطح)

کله چې د نظم په هکله په لويه کچه خبرې کوو، زموږ موخه په بېلابېلوګوندونو، ډلو، بنسټونو او په ټوله ټولنه کې نظم دی. د بېلګې په توګه: کله چې تاسو سهار وخته: نانوايي ته ځئ او ډوډۍ رانيسئ، بېرته کورته راځئ او د سهار ډوډۍ خورئ او د ښوونځي په لور روانېږئ ښوونځي ته ځئ او درس لولئ، هيڅکله دغو ځايونوته د تګ څخه مخکې شک او ګومان نه کوئ چې امکان لري نن **نانوايي، کور** او يا هم **ښوونځی** خپل ورځني کارته دوام ورنه کړي او په بل کار بوخت وي. له دې څخه څرګندېږي چې ټولنه د يو ډول نظم او قواعدو څخه برخمنه ده چې هرشی پرخپل ځای دي: مختلف مؤسسات، بنسټونه، اوګوندونه هره ورځ خپلو عادي کارونو ته دوام ورکوي. خلک د تل په شان خپل کارونه کوي او د هېواد د قانون څخه پيروي کوي.په حقيقت کې، ټولنه د يو انجن په څېر ده چې د ډېرو وړو او لويو برخو څخه رامنځته شوې او په يو ځانګړي نظم او همغږۍ سره کار کوي.

آيا له ځانه موکله پوښتلي دي چې ولې بېلابېلې چارې د تل لپاره د خپل معمول جريان له مخې تر سره کېږي او د ټولنې نظم په همدا شان دوام لري؟ د دغې پوښتنې ځواب به په راتلونکو لوستونوکې تر لاسه کړو.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- که په ټولنیز ژوند کې نظم او همغږي نه وي، څه به وشي؟

۲- د شاتو د مچیو او میږیو ژوند څه ډول دی؟

۳- د شاتو د مچیو او انسانانو د ژوند توپیر په څه شي کې دي؟

۵ ټولنیز نظم په کوچنۍ سطح څه معنا لري؟

۶- ټولنیز نظم په لویه کچه څه ګټه لري؟

۷- یوه بیلګه د نظم د کوچنۍ سطحې او یوه بیلګه د نظم د لوېې سطحې په اړه توضیح کړئ.

کورنۍ دنده

کوچنۍ نظم له لوی نظم سره پرتله کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنیز نظم لاملونه(۱)

خبرې اترې وکړئ

تېر لوست ته په پام سره، ستاسو په اند:

۱- آیا زموږ ټولنیز ژوند نظم لري؟

۲- که چېرې ستاسو ځواب مثبت دی، څه شی ددې لامل ګرځي چې زموږ ژوند دې نظم ولري؟

لکه څنګه چې په تیر لوست کې مو لوستل، له دې سره چې انسان او د شاتو مچې دواړه ټولنیز ژوند لري، د شاتو مچې په فطري ډول ټولنیز ژوند ته دوام ورکوي.

له همدې امله ده چې د هغوی ژوند د زرګونو کلونو په لړکې بدلون نه مومي: د پېړیو، پېړیو راهیسې دوی په یوې طریقې سره خونه جوړوي، په یوه ډول د ګلونو ښېرازه (شیره) راټولوي او له هغه څخه شات جوړوي، په یوه ډول تغذیه کوي، او په یو شان کارونه سره وېشي. لیکن د انسانانو ټولنیزې اړیکې د یولړ اصولو، قوانینو او معیارونو پربنسټ ولاړې دي چې په ټولنه کې منځ ته راځي او وګړي یو له بل سره هوډ او موافقه کوي چې دغه معیارونه مراعات کړي.

نو په دې توګه، د دغو قواعدو او قوانینو پېژندنه چې زموږ د ټولنیز ژوند او اړیکو بنسټ جوړوي زموږ لپاره ډېر ارزښت لري چې په دغه او راتلونکو لوستونوکې به يې وڅېړو.

ټولنیز ارزښتونه

موږ د ډیرو څیزونو په اړه قضاوت او حکم کوو مثلاً: هغه ښه یابد، سم یا ناسم ګڼو. د بیلګې په توګه: یو بل ته درناوی کول، زده کړه، کارکول، رښتینولی او امانتداري ښه ګڼو. یو بل ته درناوی نه کول، بې احترامي، لټي، خیانت، چغلي او دروغ ویل بد ګڼو.

ټولنپوهان دغه ډول مفاهیم **ارزښت** بولي. ارزښتونه په بېلابېلو برخو کې زموږ د قضاوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو معیار گرځي. له ارزښتونو پرته خلک له یو بل سره د اړیکو په ټینګولو کې د ربړونو او ستونزو سره مخ کېږي، ځکه په دې حالت کې هغوی ګډ اخلاقي معیارونه او اصول نه لري چې د هغو په واسطه خپل او د نورو چلندونه وڅېړي. آن تردې چې که چېرې په یو ساده کار کې هم ګډ ارزښتونه شتون ونه لري، د پیوستون او توافق امکان نه لیدل کېږي، ځکه چې په دې صورت کې هغوی نه شي کولای پرډې چې کومې چارې باید تر سره شي، کوم کړه وړه غیر عادلانه او کوم چلند ناسم دي، له یو بل سره همغږي شي او موافقه وکړي.

قواعد

که څه هم ارزښتونه زموږ په ژوندکې ډېر اهمیت لري، خو هغوی په هغه پیمانه ټولنیز دي چې نه شي کولای په کره او ژوره توګه زموږ چلندونه تنظیم کړي.

د مثال په ډول: **نوروته درناوی** د یو ارزښت په توګه، موږ ته صرف وایي چې یو بل ته درناوی کول ښه دی لیکن دانه وایې چې څرنګه باید یوبل ته درناوی وکړو. لکه څنګه چې پوهېږو په هره ټولنه کې په یوه ځانګړي ډول یو بل ته درناوی کوي. امکان لري چې یو ځانګړی چلند او یا عمل په یوه ټولنه کې درناوی او احترام او په بله ټولنه کې بې احترامي اوسپکاوی وګڼل شي.له دې امله، ارزشتونه باید په ځانګړو تګلارو واړول شي ترڅو موږ وکولی شوپه ورځنیو کړو وړو کې له هغو نه استفاده وکړو. انسانان له داسې وړتیاو نه برخمن دي چې کولای شي د دغو عامو ارزښتونو نه په ځانګړو ټولنیزو حالاتو کې دکړو وړو لپاره کړنلارې جوړې کړي. دغه کړنلارې د **قواعدو** په نامه یادیږي. څنګه چې پوهیږو د اسلام د سپېڅلي دین له ظهور نه وروسته مسلمانان له اسلامي ارزښتونو اوقواعدو څخه پیروي کوي چې بې شکه او په ټول باور سره د ټولنې دوګروکړه وړه او چلند په دقیقه توګه تنظیموي او په هغې لارې چې دوی خدای(ج) ته ورنږدې کوي او د دنیا او آخرت نیکمرغۍ ته یې رسوي، لارښوونه کوي. موږ د همدې قواعدو پر بنسټ دغه ځواک او وړتیا تر لاسه کوو چې په ښوونځي، اداره او بېلابېلو حالاتو کې یو له بل سره اړیکې ټینګې کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز رول

قواعد يو له بل سره بې تړاوه او خواره واره ندي، بلکه هغوی په منظمو ډلو کې له يو بل سره اړيکې لري او له دې لارې زموږ اړيکې آسانوي او د ټولنيز نظم په ټينګولو کې مرسته کوي. د بېلګې په توګه: په کورنۍ کې د يوې مور رول او مقام په پام کې و نيسئ. خلک په يوه ځانګړې ټولنه کې، له ميندو څخه هيله لري چې د خپلو او لادونو لپاره ځانګړې چارې ترسره کړي. هغه چارې چې موږ يې له ميندو څخه هيله لرو. په حقيقت کې هغه قواعد دي کوم چې د مور **رول** پورې تړاو لري. يعنې هغه چارې سرته ورسوي چې له ميندو څخه يې هيله کېږي. هر شخص کو لی شي څورولونه ولري. د بېلګې په ډول:

يو کس په کور کې **مور** او **ماندېنه**، په ښوونځي کې **ښوونکې** او په ګوند کې **معمولي غړې** وي. چې هر رول په خپل ځای کې سرته رسوي او که داسې ونه کړي هم هغه اوهم نور له ستونزو سره مخ کېږي.

په دې توګه، موږ په هر موقعيت يا دريځ کې چې يو، د هغه په تناسب رول سرته رسوو، په منظم ډول چلند کوو، آن تردې چې نور خلک کولای شي زموږ د احتمالي چلندونو اټکل وکړي. لنډه دا چې د يوې ټولنې وګړي د ګډو ارزښتونو او اصولو په منلو او په بېلابېلو ټولنيزو رولونوکې د هغو په پام کې لرلو او رعايت کولو سره له کړکيچ او نا خوالو څخه مخنيوی کوي او خپلو کړو وړه ته سمون ورکوي. ګډ ارزښتونه او اصول ددې لامل کېږي چې د يوې ټولنې وګړي له يو بل څخه دځانګړو چلندونو هيله ولري او همدارنګه له يو بل څخه انتظار ولري چې د يو لړ ځانګړو چلندونو نه ډډه وکړي. دغه امر د خلکو ترمنځ د اړيکو د نظم، همغږۍ او د سپلين په معنا دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- ټولنیز ارزښتونه څه شی دي؟

۲- زموږ په ورځنې ژوندکې ارزښتونه کوم رول لوبوي؟

۳- قواعد څه شی دي؟بیان یې کړئ.

۴- رول څه شی دی او تاسې په ټولنه کې کوم رول لو بوئ؟

کورنۍ دنده

خپل ښوونځی په نظرکې ونیسئ، له څو رولونو نه نوم واخلئ او هغه خلک چې دا رولونه لوبوی څوک دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيز نظم لاملونه(۲)

خبرې اترې وکړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او د هغو په اړه بحث وکړئ:

۱- آياټولنيز ارزښتونه او اصول د ټولنيز نظم د راوستلو لپاره کافي دي؟

۲- او که چېرې فکر کوئ چې دا کافي ندي، بيانو د کومو طريقو او لارو وړانديز کوئ؟

د ډېر ورته والي سربېره چې د انساني ټولنې او د شاتو د مچيو د کندو ترمنځ شتون لري، انسان د شاتو مچۍ نده او انساني ټولنه د نظم او د سپلين د شتون سره چې لرې بې، په دوامداره توګه د اختلافاتو، شخړو او قانون ماتولو او له قانون څخه د سرغړونو د پېښو شاهده ده چې د بې نظمۍ لامل ګرځي. د نفوس ډېروالی، نا انډولي، بې عدالتي، توکم پالي او نور ټول کړکيچ را پاروونکي لاملونه چې بې نظمي را منځته کوي، د سرغړونو کچه لوړوي اوخلک بلوا ته هڅوي. دا له امکانه وتلې خبره ده چې يوه ورځپانه را خلاصه کړو او په هغې کې د وژنې، عصبانيت، نيوکې او له قانون څخه د سرغړونې يو رپوټ تر سترګونه شي. دغه خبره په دې معنا ده چې که څه هم ارزښتونه او اصول د ټولنيز نظم د رامنځته کېدو ډېر ضروري لاملونه دي، خو په يوازې ډول کافي نه دي. ټولنه د ارزښتونو او اصولو سربېره د نظم د رامنځته کولو او د ټولنيزې ادارې د راوستلو لپاره نورو وسايلو، او لارو چاروته اړتيا لري چې د هغو له ډلې بې ډېر ضروري لارې او وسايل له قانون، پوليسو، محکمې، او زندان څخه عبارت دي.

دغه لوست مو د دغو څلورواورګانونوڅېړنې ته ځانګړی کړی دی. د يو هېواد قانون د دولت، خلکو، مؤسسو او شرکتونو اړيکې له يوبل سره تنظيموي. که چېرته قانون موجود نه وي ګډوډۍ او بې نظمۍ به په ټولنه کې حاکمه شي چې په پايله کې به د هغه ټولنيز نظام د پرزيدو

لامل وګرځي. ټولنه هغه وخت نظم او سمون مومي او د پرمختګ او ودې خواته لار پیداکوي چې لوبړی، ښه قانون ولري، دوهم دا چې دا قانون په ښه توګه عملي شي.

قانون

کله چې انساني ټولنه کوچنۍ وه، نو یوازې د ارزښتونو، قواعدو، آدابو او رواجونو په واسطه اداره کېده، لیکن کله چې نفوس ډېر شو نو دخلکو د اداره کولو لپاره دولتونه منځ ته راغلل او قانون ته اړتیا پیداشوه.

قانون یوه تګلاره ده چې د تقنینیه قوې یا پارلمان له خوا تصویب کېږي. د دغو قوانینو یوه برخه د خلکو پرکړنوڅارکوي او خلک یې باید مراعات کړي او په پام کې یې ونیسي، خو بله برخه یې د حکومت په کړنو پورې اړه لري او د حکومت د کړنو څارکوي. په دواړو حالاتوکې، قانون د وګړو او دولت کړنې تنظیموي او له یوې خوا د وګړوترمنځ اړیکې او له بلې خوا د وګړو او دولت ترمنځ اړیکې سره منظم او همغږې کوي. د نن ورځې هغه ټولنې چې ډېرې لویې او پیچلې دي، له قانون پرته د اداري ورنه دي.

په ډېرو هېوادونوکې اساسي قانون شتون لري. اساسی قانون ډېر جامع او ټولنیز خو اړین او ضروري مسایل څېړي او په آسانۍ سره د بدلون وړنه دي.

اساسي قانون د نورو قوانینو بنسټ او د مور حیثیت لري. نور قوانین د اساسي قانون پر بنسټ را منځته کېږي څرنګه چې و لیدل شول، اوسنۍ ټولنې پرته له قانون څخه نه اداره کېږي.

په اسلامي ټولنه کې اساسي قانون د اسلامي قانون د احکامو او په هېوادکې د رایج مذهب په رڼاکې ترتیب او جوړېږي که داسې نه وي نو هغه قانون د شریعت له نظره د اعتبار وړ نده او خپل ارزښت او مقام له لاسه ورکوي.

پولیس

په مدرنو او پر مختللو ټولنوکې قانون یو ضروري شی ګڼل کېږي، لیکن قانون، باید اجرا یوي ملاتړ ولري. که چېرې د قانون اجراییوي او د پلي کېدو ضمانت شتون ونه لري، امکان لري چې څوک قانون ته پاملرنه ونه کړي او هغه عملي نه کړي. پولیس هغه ځواک دی چې د نظم د را

(c) ketabton.com: The Digital Library

وستلو او خوندي کولو او د جرمونو د کنترول لپاره کار کوي. پولیس د هېواد کورنۍ نظم او امنیت د مجرمانو او بلوا ګرو له شره خوندي کوي.

محکمه

د قضاییه ځواک د پرمختللو ټولنو یو له درې اصلي او بنسټیزه ځواکونو څخه ګڼل کېږي.
قضاییه قوۀ د دې لپاره ده چې که چېرته د خلکو تر منځ یا د خلکو او دولت تر منځ حقوقي یا جنایي اختلافات او دعواوې منځ ته راشي قضاییه قوه یې د محکمو له لارې فیصله کوي. محکمه داسې ځای دی هغه خلک چې په حقونو یې د وګړو، شرکتونو او یا د دولت له خوا تېری شوی وي هلته مراجعه کوي.
که چېرته محکمه خپله دنده په ښه توګه سرته ورسوي، لومړی به هغه خلک چې حق یې ضایع شوی دی خپل حق ته ورسیږي او دوهم هغه کسان چې کولای شي د نورو حقوق تر پښو لاندې کړي خو تر اوسه یې هغه کار نه وي کړی، له دې ویرې چې محکمې ته به کش شی او سزا به وویني، له تیري به لاس په سر شي.

زندان

زندان یو له هغو تادیبي او روزنیزو مرکزونو څخه دی چې ټولنه د مجرمینو له شره خلاصوي او پاکوي. له دې کبله زندان د ټولنیز کنترول له ډېرو مهمو وسایلو څخه شمېرل کېږي. هغه کسان چې د محکمې په حکم په سزا محکومیږي خپله د محکومیت دوره په زندان کې تیروي. یو شمېر خلک له دې ویرې چې په زندان کې ونه لویږي په جرم او جنایت لاس نه پورې کوي څرنګه چې ولیدل شول، په مدرنو دولتونو کې د ټولنیز نظم د ساتلو او جرم او جنایتونو د مخنیوي لپاره له قوي وسایلو نه استفاده کېږي. قانون، پولیس، محکمه او زندان په نوې نړۍ کې د ټولنیز نظم او سمون ډېر مهم وسایل ګڼل کېږي.
یو بله د نظم او دسپیلین ساتلو وسیله د انسان په طبیعت او خټه کې نغښتې ده او هغه عبارت له ایمان لرلو، صداقت کولو، له خدای (جل جلاله) او د آخرت له سزا نه ویره ده. که چېرته یو انسان د ټینګ ایمان درلودونکی وي او په مرګ او د آخرت په ورځ ایمان او باور ولري او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې پوه شي چې د موږ د کړو وړو له ذرې ذرې نه پوښتنه کېږي، نو دا روحيه پخپله په انسان کې د ننه په پوليس اوړي او هغه اړ باسي چې له جرم او جنايت نه ډډه وکړي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- کوم عاملونه په ټولنه کې د بې نظمۍ لامل کرځي؟
۲- له نورو لاملونو چې په ټولنه کې د بې نظمۍ سبب گرځي نوم واخلئ؟
۳- هغه مهمې وسيلې چې په ټولنه کې د نظم راوستلو لپاره ترې کار اخيستل کيږي کومې دي نوم يې وا خلئ.
۴- قانون څه شی دی او کومو چارو ته سمون ورکوي؟
۵- که په ټولنه کې قانون نه وي څه به وشي؟
۶- د قانون له پشتوانو څخه د يو نوم واخلئ.
۷- د مجرمينو زنداني کول د ټولنې لپاره څه گټې لري؟
۸- آيا له يادکړی شويو ديني او حسي وسايلونه پرته معنوي وسايل هم شتون لري چې د ټولنې د نظم او دسپيلين په ساتنه کې مرسته وکړي؟

کورنۍ دنده

د هيواد د اساسي او مدني قانون په باره کې يوه مقاله وليکئ چې له دومخونونه کمه نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيزې سرغړونې (۱)

خبرې اترې وکړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او د هغو په اړه خبرې اترې وکړئ:

۱- آيا تاسو داسې څوک لېدلي چې له ټولنيزو اصولو څخه پيروي ونه کړي؟

۲- ولې دغه شان خلک، ټولنيز ارزښتونه او اصول تر پښو لاندې کوي؟

څرنګه چې په تيرو لوستونو کې مو ولوستل، په ټولنه کې ډېر ارزښتونه او اصول شتون لري چې زموږ ټولنيزې اړيکې تنظيموي. ډېرې وګړي له دغو ارزښتونو او اصولو څخه پيروي کوي او له همدې امله نظم او آرامي په ټولنه باندې حاکم وي. له خلکو څخه هيله کېږي چې دغه ټول ارزښتونه او په ځانګړې توګه د ټولنې اړين او ضروري ارزښتونه رعايت کړي. ليکن که چېرې يو شمېر کم رنګه او غير ضروري ارزښتونه او اصول د يو شمېر خلکو لخوا تر پښو لاندې شي او له پامه وغورځول شي، نورو ګړي هغه تر يوې کچې له پامه غورځوي او په پايله کې په ټولنيز نظم کې کومه ستونزه نه رامنځته کېږي. ليکن په ټولنه کې داسې وګړي هم تر سترګو کېږي چې ډېر

شمېر اصول په څوځو ځله تر پښو لاندې کوي، ټولنه او وګړي د دغسې خلکو په وړاندې غلې نه پاتې کېږي او هڅه کوي چې د ډول ډول وسیلو نه په ګټې اخیستلو سره د دوی د کړنو مخه ونیسي.دې ډول خلکوته ، سر غړوونکي او مجرمین او د دوی کړنو ته سرغړونه او جرم وايي هغه پوښتنه چې دلته مطرح کېږي داده چې ولې ځينې خلک سرغړونه کوي؟ د دې پوښتنې ځواب به په دې او راتلونکي لوست کې تر لاسه کړو. ډول ډول ټولنیز لاملونه شتون لري چې یو شمېر خلک د سرغړونو او بې لارۍ خواته هڅوي. د هغوله ډلې ځېنې ضروري لاملونه بې په لاندې ډول دي:

د نفوس ډېر والی

د وګړو شمېر له هغو لاملونو له ډلې څخه دی چې څرګندوي آیا په ټولنه کې نظم د ګواښ لاندې راغلی او که نه. د ډېرو وګړو لرونکو ټولنو اداره کول د لږو وګړو لرونکو ټولنو په پرتله ډېر ستونزمن دی، ځکه هرڅومره چې د وګړو شمېر ډېرېږي، د خلکو مخامخ اړیکې او یو بل سره ستونزمنې کېږي.

د نورو سره د لېدلو، خبرو کولو، او پېژندلو لپاره کافي وخت نه وي.کله چې د مخامخ اړیکو کچه راټیټه شي د متقابل عمل کیفیت یعنې د هیجان، عاطفې او د متقابل باور د شدت کچه هم راټیټیږي. له دې کبله له نورو سره دپیلتوب او نږدې والي احساس کمیږي اودجرمي اعمالو کچه لوړیږي. له دې سربیره په ډېر نفوس کې د سر غړوونکو او جنایت کارو ګروپونو د تشکل امکانات موجود دي، ځکه چې هغوی له ټولنې نه واټن نیولی چې نوي او بیا پیوستون ته اړتیا لري.هغوی معمولاً وړوکې ټولګه جوړوي چې دغه ټولګه غالباً کوچنی فرهنګ او د خپل ژوند ځانګړي سبکونه را منځته کوي. د پاملرنې وړده چې په مطلقه توګه د نفوسو ډېروالی د سرغړونو لامل نه ګرځي خو د سرغړونو اصلي لامل د نفوسو د تربیت نشتوالی او جهل دی. بې له شکه هغه ډېر نفوس چې ښه تربیت شوی وي له هغه لږ نفوس څخه کوم چې ښه روزنه او تربیت و نه لري کېدای شي سرغړونې زیاتې ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرنګه چې د اسلام د ستر پیامبر ﷺ لاربښوونه ده چې، د ډېر اولاد راوړل د اسلامي امت د زیاتوالي او د قیامت په ورځ د پیامبر ﷺ د ویاړ باعث کرځي خو د احادیثو شارحین دا تشویق او هڅونه د اصلاح او تربیت سره تړاو ورکوي. یعنې که چېرته یو کس د دې وس ولري چې خپلواولادونو ته ښه روزنه ورکړي او د یو نیک عنصر په توګه یې ټولنې ته وړاندې کړي، ښه او که نه نو دا تشویق او ترغیب هغه چاته نده چې د اولادونو د ښې تربیې او روزنې وس نلري.

کډوالي

کډه کول او میشته کیدل دوګړو په کړو وړو ډېره اغیزه لري.کله هم کډوالي داخلي وي.چې یو زیات شمېر خلک دځینو لاملو نو له کبله لکه جګړه، قحطي، وچکالیو یا د سیلاو له امله دیو هېواد دننه له یوې سیمې نه بلې سیمې ته کډه کوي.کله هم دا کډوالي بهرنۍ وي، یعنې یوشمېرخلک د ځینولاملونو له کبله له یوه هېواد نه بل هېواد ته کډه کوي.کله چې پراخې کډوالۍ کیږي ارزښتونه او قواعد بدلیږي او د ژوند طریقه او اړیکې تر یوه حده بدلون کوي. د دې بدلونونو اغیزه په ټولو خلکو یو ډول نه وي او ځینې خلک ډیر تر اغیزې لاندې راځي. همدلته ده چې انحرافي کړه وړه او سر غړونې ډیریږي.

د نفوس تنوع

د ډېرو هېوادونو نفوس له بېلابېلو قومي، مذهبي او ژبنیو ګروپونو نه تشکیلېږي په داسې حال کې چې نفوس له مختلفو ګرو پونو نه تشکیل شي،د ډیرو انحرافي کړووړواحتمال وجود لري. په عامه توګه،که چیرته د نفوس شمېر دطبیعي امکاناتو سره تناسب ونه لري، مهاجرت او د نفوسو بې ځایه کیدل صورت نیسي.که نفوس د فرهنګ، قوم، ژبې اومذهب له لحاظه یو ډول وي، ډیر امکان لري چې په داسې ټو لنه کې جرمونه او سر غړونې کمې وي.خو له دې پرته، ممکنه ده چې دوګړو په کړو وړو اغیزه وکړي او یو شمېر کسان جرمونو اوسرغړونو ته ښکیل باسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- مجرم(سر غړونکی)چا ته ویل کېږي؟

۲-کو م لاملونه انسان د سر غړونې خوا ته بیايي؟

۳- آیا د ډیر نفوس سمون د لږ نفوس له سمو ن نه ستونز من دی؟ په دې اړه مو خپل آند څرګند کړئ.

۴- ډیر نفوس د ټولنې په نظم څه تاثیر اچوي؟

۵- د نفوس تنوع د ټولنې په نظم څه اغیزه لري؟

کورنۍ دنده

دمهاجرت په باره کې څو کرښې ولیکئ.

ټولنيزې سرغړونې (۲)

ستاسې په آند:

۱- ولې ځينې خلک سر غړونې کوي؟

۲- څنګه کولی شو له سرغړونو نه مخنيوی وکړو؟

په تير شوي لوست کې مو په سر غړونو باندې د نفوسو د اندازې او کيفت د اغيز ې په اړه بحث وکړ. په دې لوست کې به د سر غړونې او انحراف په اړوند د ځينو نظرياتو په باره کې څرګندونې وکړو.

د فشار جوړونې نظريه

يو ټولنپوه ويلي دي چې د هرې ټولنې فرهنګ د خلکو لپاره هم موخې ټاکي او ور پېژني يې او هم دې موخو ته د رسيدو روا لارې او وسيلې ورښيي. سر غړونه په لويه کچه هغه وخت منځ ته راځي چې دې موخو ته د لاس رسۍ روا لارې محدودې وي او دا محدود يتونه په هغو کسانو چې روا و سايلو ته لاس رسی نه لري ، فشار راولي،د بېلګې په توګه: په يوه ځانګړې ټولنه کې په مسلکي او اقتصادي بر ياوو باندې ټينګار کېږي، خو د دې برياوو د لاس ته راوړلو وسايل کم او محدود دي .په داسې ټولنه کې له يوه لوري خلک د فشار لاندې دي ترڅو دا اقتصادي برياليتوبو نه لاس ته راوړې او له بلې خوا د دې بر ياليتو بونو لاس ته راوړل ممکن نه دي. دا ټولنپوه وايي چې ځينې خلک په داسې شرايطو کې په سر غړونې او جرم لاس پورې کوي. يعنې هغو مو خو ته د رسيدو لپاره چې په ټو لنه کې ټاکل شوې دي له نا روا وسايلو نه کار اخلي. د دې نظر په اساس، د دې لپاره چې جرم او سر غړونې کمې شي بايد اجتماعي موخو ته د رسيدو لپاره د روا او مشروعو وسايلو او لارو د پيدا کولو هڅه وشي.

د تضاد نظريه

ځينې ټولنپو هان په دې عقيده دي چې زياتره هغه کسان په سر غړونه لا س پورې کوي چې دډېر زور او شتمنۍ خاوندان دي. هغوی په سترو سياسي او اقتصادي تير وتنو لاس

پورې کوي خو نیستمن ممکن له یوې هټۍ یا کور نه یو کم ارزښته شی غلا کړي. سره له دې چې د زورورو او نیستمنو خلکو د سر غړونو کچه د پرتلې وړ نده خو د زور خاوندان سر غړونه داسې تعریف کوي چې ګوندي د فقیرو اونیستمنو خلکو جرم د سر غړونې په معنا ده او خپلې سر غړونې د دې تعریف له کړی نه بهربولي اوپه دې ډول شتمن خلک دهغو سر غړونو او جرمو نو له عواقبونه چې مرتکب کېږی په امان کې پاتې کیږي، مګر نیستمن خلک د ډیر وړوکی جرم په تور کلونه کلونه د بندي خانې په کنج کې تیروي او د ټولنیز ژوند له اړخه هم بد نوم پرې تپل کېږي، د دې نظریې په اساس، سر غړونه د هرې طبقې له خوا سرته رسیږي مګر یوازې نیستمن او فقیران جزا ویني.

د ټاپه وهلو نظریه

داسې نظر هم مو جود دی چې کله یو څوک په هر دلیل چې وي یوه سر غړونه وکړي نو خلک هغه ته سر غړونکی وایي اوپه هغه د مجرم ټاپه وهي او کله چې په پرله پسې ډول مو هغه ته دغله، روږدي(معتاد) او یا د مجرم خطاب وکړنو هغه په دې باور کیږي چې په رښتیا هم دی سر غړونکی اومجرم دی او هڅه کوي چې د خپل په شان نور کسان هم پیدا کړي چې له هغو سره ناسته ولاړه ولري. نو کله چې د مجرمانو په ډله کې ګډ شو نو د عادي خلکو سره بې فاصله زیاتېږي او کیدای شي چې د یو حرفوي مجرم په توګه په لو یو جرمونولا س پورې کړي. دا نظریه موږ ته دا جوته کوي چې کله څوک یوه سر غړونه کوي په هغه باندې د مجرم د ټاپې وهلو نه بایدډډه وشي.

دانتقال نظریه

یوه بله نظریه چې له پخوا نه په خلکو کې رواج درلود داسې ویل کیدل چې سر غړونه اکثراً زده کیږي. کله چې په ځانګړې توګه دکوچنیوالي په پړاو کې، د مجرمینو او سر غړونکو سره ناسته ولاړه اومعاشرت کوي، د هغو قواعد زده کوي او سر غړونه نه یوازې بده او د غندنې وړ عمل نه بولي، بلکه هغه ممکن یو عادي او د ستاینې وړعمل وبولي. د دې لپاره چې له سرغړونې او جنایت نه توبه وشي باید خپلو دوستانو او هغو کسانوته چې ورسره ناسته ولاړه لري بدلون ورکړي او د ځان لپاره صالح او له خدای ویریدونکي دوستان وټاکي ترڅو د هغوی د مرستې او لارښوونې په برکت له ګناه کولونه په امان کې پاتې شي او دوی ته د ښو چارو د لټون او له بدو کارونونه د ډډې کولو انګېزه وګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سعدي دا نظريه په داسې ډول لنډه کړيده:

پسر نوح با بـــــــدان بنشست　　خانـــدان نبو تش گم شد

سگ اصحاب کـهف روزی چند　　پی مردم گرفت ومردم شد

ترجمه:

د نوح زوی کیناست له بـــدانو سره　　د پیامبریَ‌کو رنـــي يې شوه ورکه

دکـهف داصحابو سپی یو څو ورځي　　وګرځيد کسانو سره ،کس شو،څکه

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- سرغړونکی چاته ويل کېږي؟

۲- د فشار جوړوني نظريه څه شی ده؟

۳- د تضاد نظريه څه شی ده او په ټولنه کې دسر غړونو په را پيدا کيدو څه اغيزه لري ؟

۴- - د انتقال نظريه څه شی ده، توضيح ورکړئ؟

۵- د ټاپه وهلو د نظريې په باره کې څو کرښې وليکئ.

۶- له سرغړونې نه د پاکي مهمه طريقه توضيح کړئ.

کورنۍ دنده

د دې په اړه چې (څنګه کولی شو له جرم او سرغړونې نه مخنيوي وکړو) يو مقاله چې له دو مخونونه کمه نه وي وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي لنډیز

- په کوچنۍ کچه د ټولنیز نظم څخه موخه او منظور دادی چې د ټولنې وګړي په آسانۍ سره د یوبل په کړو وړو پوهېږي او درک کوي یې، له دې امله هغوی کولای شي چې د یوبل له کړووړو نه وړاند وینه وکړي او په آسانۍ د یوبل سره اړیکې را منځته کړي.
- ارزښتونه په مختلفو برخو کې زموږ د قضاوت کولو معیارګرځي. د ارزښتونو پرته خلک د یوبل سره د اړیکو په ټینګولو کښې د ربړونو او ستونزو سره مخ کېږي.
- خلک په یوه ټولنه کې د ګډو ارزښتونو او قواعدو په منلو سره او په مختلفو ټولنیزو چارو اورولونو کې دهغو په رعایت کولو سره، له تاو تریخوالي او ګډوډۍ نه مخنیوی کوي او خپلو کړو وړو ته نظم اوسمون ورکوي.
- قانون یوه تګلاره ده چې د تقنینیه قوې یا پارلمان له خوا تصویب کېږي. د دغو قوانینو یوه برخه د خلکو پرکړنوڅارکوي او خلک یې باید مراعات کړي او په پام کې یې ونیسي، ولې بله برخه یې د حکومت په کړنو پورې اړه لري او د حکومت د کړنو څارکوي.
- د وګړو شمېر د هغو لاملونو له ډلې څخه دی چې څرګندوي آیا په ټولنه کې نظم د ګواښ لاندې راغلی او که نه. د ډېرو وګړو لرونکو ټولنو اداره کول د لږو وګړو لرونکو ټولنو په پرتله ډېر ستونزمن دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکي

په دې څپرکي کې دا لاندې لوستونه لولئ:

- ټولنیز بدلونونه څه شی دي؟
- د ټولنیز بدلونونو لاملونه (۱)
- د ټولنیز بدلونونو لاملونه (۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

تمه کېږي چې زده کوونکي ددې څپرکي په پای کې وکولای شي چې:

- دبدلونونو له معنا او مفهوم سره آشنایي پیدا کړي،
- د ټولنیزو بدلونونو مصداقونه وپېژني،
- د ټولنیزو بدلونونو لا ملونه تشخیص کړای شي،
- په خپل ژوند کې د بدلونونو په ښیګڼو او زیانونو پوه شي،
- د ټولنیزو بدلونونو دکنترو لولو لاره وپیژني،
- د خپل ژوند له مثبت بدلون سره علاقمند شي.

ټولنيز بدلونونه څه شی دي؟

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

سره له دې چې په ټولنه کې ډېر شيان زياته موده ثابت پاتې کېږي او بدلون نه کوي، خو ځينې شيان بدلون کوي، ستاسې په آند:

۱- ټولنيز بد لونونه څه شی دي؟

۲- څو ډوله بدلونونه چې تاسې په خپله هغه ليدلې وي، بيان کړئ.

د چټک ټولنيز بدلون پيل

په پخوا زمانو کې انسا نانو نسبتاً يکنواخته ژونددرلود او ډېرو نسلونو تقريباً په يو ډول ژوند کاوه، يو ډول جامې يې اغو ستلې،يو ډول خواړه يې خوړله او يو ډول دود او دستور يې درلود. هغه بدلو نونه چې دانسانانو دژوند په مختلفو برخو کې په سترګو کېدل ډېرکرار او حتا دليدلو وړ نه وو. خو د اوه لسمې ميلادي پېړۍ نه را په دې خوا چې صنعت او تکنالوژۍوده وکړه د بشر د ژوند ټولو برخو په ډېره چټکتيا سره بدلون پيل کړ، څرنګه چې نن ورځ د ژوند په هره برخه کې په ډېر سرعت سره بدلونونه راځي. دا مهال هر نسل په ځانګړې توګه او د پخواني نسل نه په توپير ژوند کوي. هر وګړی د ژوند په پړاو کې بايد ډېرې ورتياوې زده کړي ترڅو وکولی شي په خپل شغل او ټولنيز مقام کې پاتې شي. موږ نشو کولی په ځوانۍ کې په هغې پوهې او ورتيا چې په کوچنيوالي کې مو زده کړي

دي، خپلو موخو ته ورسيږو. بلکه بايد په دوامداره توګه خپلې پوهې او د وړتياو زده کړې ته دوام ورکړو او خپل ځان د نويو شرايطو لپاره آماده کړو.

د ټولنيز بدلون اهميت او ګټې

د ټولنيزو بدلونونو د پيژندلو مهمه ګټه داده چې موږ د ټولنې د يو غړي په توګه د خپل ماحول له ټولنيزو جريانونو نه خبريږو او همدارنګه په دې بدلونونوکې په خپل رول او په ژوندکې د هغو له اغيزې نه خبريږو.

کوم ډو ل بدلونونوته (ټولنيز بدلونونه) وايي؟

ټولنپوهان وايي بدلونونو ته هغه وخت ټولنيز ويلى شوچې په ټولنې پورې تړاو ولري نه په فرد پورې. کله هم ديو يا څو کسانو په ژوندکې بدلون راځي خو په ټوله ټولنه اغيزه نه کوي په دې صورت کې کوم ټولنيز بدلون نه راځي. مګر ځينې وختونه بدلون داسې بڼه ځانته غوره کوي چې په ډيري خلکو باندې اغيزه کوي، په دې صورت کې دې بدلون ته ټولنيز بدلون ويل کېږي. ټولنيز بدلونونه کيداى شي په مختلفو سياسي، اقتصادي، اجتماعي او فرهنګي برخوکې منځ ته راشي. د بيلګې په توګه: په هېوادکې سياسي انقلاب او د سياسي نظام بدلون کيداى شي يو سياسي بدلون وګڼل شي. خو بايد په ياد ولرو ،کله چې کودتا وشي او فرد حاکم شي، بې له دې چې نظام بدلون وکړي، سياسي بدلون نه راځي. په يوه هېوادکې سياسى بد لون هغه وخت منځ ته راځي چې په سياسي نظام کې بې بدلون راشي.

سياسي بدلون کيداى شي له انقلاب پرته او د رفورم اواصلاحاتو له لارې هم منځ ته راشي. که د اقتصاد په برخه کې د پراختيا پروګرام په هېوادکې طرح او پلې شي او دڅوکلونو په موده کې داقتصاد برخه د پاملرنې وړ وده اوپرمختيا وکړي، کولاى شو ووايو چې په دې هيوادکې داقتصاد په برخه کې بدلون راغلی دی. د بيلګې په توګه: د خلکو د لوېې پرګنې اقتصادي ژوند بدلون ومومي او خلک د نيستئ له حالت څخه ووځي او په دې برخوکې ښکاره ښه والی څرګندشي.

يو بل ټکې چې لازمه ده د بدلون په اړه مطرح شی دادی چې بدلونونه کيداى شي مثبت

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي او يا منفي وي. ځينې بدلونو نه څرنګه چې د اقتصاد په برخه کې مومثال ورکړ، کيدای شي مثبت بدلون وګڼل شي. ځکه چې دهغه بدلون پايله ټولو خلکو ته ګټوره او مطلوبه ده. مګر ځينې بدلونونه کيدای شي خلکو ته زيان رسونکې پايلې ولري. د بېلګې په توګه: په هېواد کې يرغل ګرو پر ضد د جهاد نه وروسته کورنۍ جګړې چې په عامه توګه د هېواد په ضرر او بې ګټې وې د خلکو په ژوند کې د ډېرو بدلونونو لامل وګرځيدې.

د ټولنيز بدلون پديدې او نبنې نبنانې

ټولنيز بدلونونه د ژوند په مختلفو برخوکې منځ ته راځي. نن ورځ په دې نړۍ چې موږ په هغې کې ژوند کوو ټولنيزې سيالۍ بدلون موندلی دی. زياتره نړيوالې ژبې په سيمه ييزو ژبو اوښتې دي او سيمه ييزو ژبو په نړيوالو ژبو بدلون موندلی دی. اغېزه کول او اغېزمن کيدلو په بې ساري ډول چټکتيا موندلې ده. د خلکو رول د خپل برخليک په ټاکلو کې پراختيا موندلې، د تعليم او زده کړې وسايل ډېر شوي دي، چې تقريباً ټولو خلکو هغو ته لاس رسی موندلی دی.

په هر صورت ټولنيز بدلونونه که چېرته کنترول او هدايت شي کيدای شي د ټولنې د خوزښت ماشين د پرمختګ او ودې خواته مخه وکړي، څرنګه چې د بدلون نه شتون به د ټولنې د سکون او د هغې د ځای په ځای پاتې کيدو او دريدو په معنا وي. نو هيله کېږي چې د ټولنيزو بدلونونو عوامل چې په راتلونکو لوستونوکې بې مطرح کوو، وکولای شو په هوښيارۍ سره دا ټولنيز بدلونونه کنترول او هدايت کړو او له هغه نه د هېواد او ټولنې په ګټه استفاده وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- ټولنیزو بدلونونو کوم وخت چټکتیا پیدا کړه؟

۲- بدلون تعریف کړئ؟

۳- ټولنیز بدلون څه شی دی؟ له بیلګې سره یې واضح کړئ.

۴- د بدلونو ډولونه واضح کړئ.

۵- مثبت بدلونونه او منفي بدلونه واضح کړئ.

۶- د ټولنیز بدلون د موضوع په باره کې توضیحات ورکړئ.

۷- سیاسي برخه کې بدلون څرنګه پیښیږي؟

۸- د ټولنې د بدلون نښې نښانې او پدیدې بیان کړئ.

کورنۍ دنده

د اقتصادي بدلون د مثبتو پایلو په اړه څلور کرښې ولیکئ

د ټولنیزو بدلونونو لاملونه (۱)

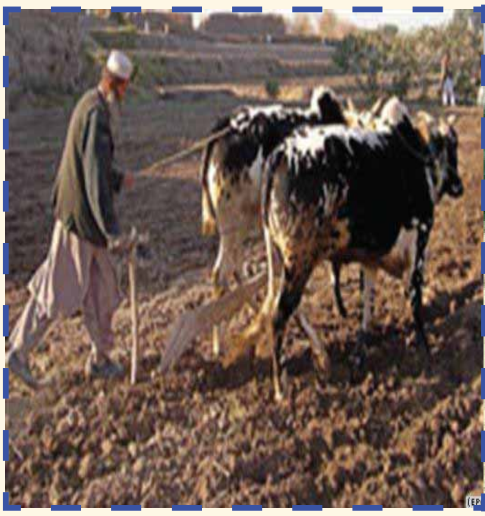

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

د تېرشوی لوست مطالبوته په پاملرنې سره لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړې.

۱- ټولنیزارزښتونه په بدلونونوکې څه رول لري؟

۲- آیا د ټولنیزو بدلونونوکوم بل عامل هم پېژنئ؟ توضیح ورکړئ.

د ټولنیزبدلون اصطلاح په عمومي توګه د انساني ټولنې د تاریخي بدلونونو لپاره په کار وړل کېږي او هغه عبارت دي له هغو بدلونونو څخه چې د تاریخ په اوږدوکې د یو ملت او ټولنې د ژوند په قواعدوکې منځ ته راځي.

دا بدلونونه له زرګونو داخلي او بهرنیو عواملو او له هغه ځواک نه چې د ګروپ د داخلي او بهرنیو شرایطو زېږنده دي منځ ته راځي.

د ویلووړ ده چې د بدلون کچه په پرمخ تللیو، ابتدایي، زراعتي او صنعتي ټولنوکې توپیر لري. دا په دې معنا ده چې په وروسته پاتې ټولنوکې بدلونونه په آرامۍ سره راځي په داسې حال کې چې په پرمخ تللیو ټولنوکې د بدلونونو اندازه په بدلون ورکوونکو پورې تړاو لري چې په یو ځانګړې وخت کې له هغه نه کار اخیستل کېږي. په لنډه توګه ویلی شو چې ټولنیز بدلون هغه بدلون ته وایي چې په ټولنیز جوړښت کې د ننه د ټولنې په حجم یا په ځانګړو ټولنیزو بنسټونوکې او د دې بنسټونو له اړیکو نه منځ ته راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز بدلونونه د مختلفوعواملو تر اغېزې لاندې منځ ته راځي. د دې لاملونو پېژندنه او د دې لاملونو په واسطه د بدلونونو د راوستلو په طريقې باندې پوهېدل کيدای شي موږ ته چې د ټولنې غړي يوه ډېر ګټوروي. په دې لوست کې د ټولنيزو بدلونونو مهم لاملونه تربحث لاندې نيسو.

ارزښتونه (عقيدې)

د ټولنيزبدلون له مهمو لاملونو څخه يو هم ارزښتونه، قواعد او فرهنګي عقيدې دي. ټولپوهان په دې عقيده دي چې ځواکمن عقايد هغه دي چې په دين پورې تړاو لري څرنګه چې پوهېږو د اسلام مقدس دين د هغو خلکو په ژوند کې چې د اسلام مقدس دين يې ومانه ډېر ستر بدلونونونه راوستل. د اسلام مبين دين د ځمکې د کرې لويې برخې ته بدلون ورکړ. هغه خلک چې د اسلام مقدس دين ته يې مخه وکړه، خپل ظالمانه او دوديز نظامونه خوشې کړل او د اسلام آزادئ بخښوونکي دين ته ور داخل شول او ديوې پېړۍ په موده کې اسلامي ځليدونکی تمدن په نړۍ کې را ښکاره شو.

هر بدلون چې په اسلامي نړۍ کې منځ ته راغلی د اسلامي آزادئ بخښونکو باورونو او عقيدو تر اغيزې لاندې وه. بله بيلګه، په مسحيت کې د نوې مذهب په توګه د پروتستانتيزم را پيدا کيدل وو. يو ستر ټولنپوه د خپلو اوږدو څېړنو په پايله کې دا ښکاره کړه چې پروتستانتيزم چې د مسحيت د مذهبونو له جملې نه يو لوی مذهب دی خلک دې ته مجبور کړل چې سخت کارونه وکړي او پانګه واچوي چې په پايله کې دا چارې د سرمايدارۍ او صنعتي کيدو لامل وګرځيدې. نو له دې کبله دلته هم ليدل کېږي چې عقيدې او باورونه د بشر په ژوند کې د لويو بدلونونو لامل ګرځيدلې دي.

يو شمېر څېړونکي په دې باور دي چې د لوديځ رنسانس او بيارغونه د اسلامي تعليماتو په اغېزه منځ ته راغلی دی، چې د صليبي جنګونو او په آند لس کې د اسلامي حکومت په واسطه هلته انتقال شوه. حتا يو هسپانوی پوه ويلي دي چې که د شهيدانو د ميدان جګړه چې د فرانسې په جنوب کې د عبدالرحمن غافقي په رهبری پيښه شوه، بريالی شوي وای لوديځې ټولنې به دې تمدن ته شپږ پيړۍ مخکې لاس رسی پيدا کړی وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکنالوژي

د ټولنیز بدلون له مهمو سرچینو نه یوه بې هم تکنالوژي ده. تکنالوژي د چاپیریال د کنترول او ادارې، د زده کړې له طریقې او پېژندنې نه عبارت ده. کله چې انسانان د منابعود راټولولو او لاس ته راوړلو نویو طریقو، د توکو او خدمتونو د تولید طریقو او د هغو د وېش په طریقو لاس رسی پیدا کړي ټولو ټولنیزو اړیکو بدلون پیدا کړ. په دې اړه یوې ساده بېلګې ته پاملرنه وکړئ: کله چې په کرنیزو محصولاتو کې د کلیو خلک له یوې او غویونه استفاده کوي، هغوی ډېر زحمت باسي خو لږ محصول لاس ته راوړي او له دې کبله باید ډېر کار وکړي او لږ محصول لاس ته راوړي. خو که چېرته تراکتور او نور زراعتي ماشین آلات کلیو ته لاړشي نو لږ کارکوونکي به کفایت وکړي چې د دې ماشین آلاتو په کار اچولو سره ډېر محصول لاس ته راوړي، په دې صورت کې به د دې کلیو د ژوند په ټولو برخو کې بدلون راشي. چې په پایله کې کیدای شي ډېر وګړي د دې وخت پیدا کړي چې په نورو چارو او له دې جملې نه په زده کړه بوخت شي. په دې ډول نوښت او د نوې تکنالوژۍ پراختیا، په انساني ټولنو کې د بنسټیزو بدلونونو لامل ګرځي.

ټولنیزه نا انډولي

د ټولنیز بدلون د اصلي سرچینو له جملې نه ناانډولي او د طبقاتي، جنسي او قومي ګروپونو پیداکیدل دي. د پیسو په وېش کې ، په قدرت، حیثیت، روغتیا، تحصیلاتو او نورو ارزښتنا کو سرچینوکې ناانډولي، د هغو کسانو چې ددې سرچینو درلودونکي دي او هغه کسان چې د دې سرچینو نه برخمن نه دي یو ژور تضاد پیداکوي. دا تضاد د ضرورت له مخې په تاوتریخوالي نه بدلیږي. مګر په ټولنیزو اړیکو فشار اچوي چې بالاخره په بدلون تبدیلیږي. هغه کسان چې دا سرچینې په اختیار کې لري هڅه کوي ترڅو د قدرت په ټینګولو، هغو ته په بېلابېلو پلمو په مشروعیت ورکولو او همدارنګه په زور او جبر سره دا سرچینې وساتي. زیاتره کوم خلک چې دا سرچینې په اختیار کې نه لري، د شتمنیو د خاوندانو په وړاندې کوم کارنه شي کولی خو په شکایتونو لاس پورې کوي او ځینې وختونه شورش کوي په داسې حال کې، کله چې محرومیتونه ډېرشي او خلک وکولی شي، په خپله سازماندهۍ لاس پورې کړي، ډېر ستر بدلونونه به په ټولنه کې منځ ته راشي. کله چې نا انډولي داسې ځانګړې او کوچنې فرهنګونه منځ ته راوړي چې د فرهنګي یووالي، د دومداره ټولنیز

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړښت او د مالي سرچینو درلودونکي وي د سیاسي فشارونو په مرسته کیدای شي بدلونونه رامنځ ته کړي. په دې توګه فرهنګي او ټولنیزه نا انډولي د بخار د دیګي په شان ده چې د هغه سرپوښ د یوې مودې لپاره کولی شو ټینګ وتړو، مګر فشار کرار کرار زیاتوالی (تراکم) پیدا کوي او د بدلون لامل ګرځي. په داسې مواردو کې بدلون زیاتره ډېر ګړندی او تاوتریخوالي سره منځ ته راځي.

د لوست تکرار

•...

•...

•...

•...

•...

پوښتنې

۱- د بدلون لاملونه کوم دي؟ نوم یې واخلئ.

۲- ټولنیز ارزښتونه په ټولنیز بدلون کې څه رول لري؟

۳- ټولنیزې عقیدې په ټولنیز بدلون کې کوم رول لري؟

۴- ټولنیزبدلونونه په لودیځ کې څرنګه د اسلامي فرهنګ په اغېزه منځ ته راغلل.

۵- کوچنی او اساسي بدلونونه څنګه توپیر کولی شو؟

۶- تکنالوژي په ټولنیز بدلون کې کوم رول لوبوي.

کورنۍ دنده

د نا انډولۍ او په ټولنیز بدلون کې د هغه د رول په باره کې څو کرښې ولیکئ او بیا یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنیزو بدلونونو لاملونه (۲)

فکر وکړئ او ځواب ووایئ

یوه کورنۍ په نظر کې ونیسئ چې په هغې کې خلور کسان ژوند کوي. وروسته له څو کلونو د هغوی شمېر لسو کسانو ته رسیږي. اوس نو ووایئ چې:

۱- د هغوی په اړیکو کې کوم بدلونونه راغلي دي؟

۲- په اقتصادي برخه کې کوم بدلونونه کیدای شي منځ ته راغلي وي؟

د ټولنیزو بدلونونو مهم لاملونه مو په تیر شوي لوست کې ولوستل او ځیني به یې په دې لوست کې ولولئ.

د نفوسو اندازه

د نفوسو جریانونه او وده کولی شي د ټولنیزو بدلونونو په راوستلو کې د فشار لامل وګرځي. کله چې د نفوسو شمېر زیاد شي د اقتصادي تولیداتو نوي بنې ته خوړو، استوګن ځای، پوښاک او په ښار کې د استوګنې په برخه کې ضرورت پیدا کوي. او د نا آرامو پرګنو د قانوني کیدو او کنترول لپاره نوویو حقوقي او سیاسي سازمانونو ته اړتیا پیدا کوي. د ځوان نسل د ټولنیز کیدو لپاره د نوویو ښوونځیو جوړولو او د ښوونې د نوي سیستم ایجادولو ته اړتیا پیدا کیږي. او بدلون ته اړتیا همدارنګه دوام پیدا کوي.

له دې امله د نفوسو وده د اساسي ځواب او بدلون غوښتونکي ده. همدارنګه کیدای شي

هغه نفوس چې د کمښت په حالت کې وي هم د بدلونونو د منځ ته راتللو لامل وګرځي. مګر په ډېر کم ګړندی توب سره، کله چې نفوس کم شي. نو په اقتصادي برخه کې به د کارګرانو کمښت او په ښوونځيو کې به د کوچنيانو کمښت راشي.

نفوس د عمر د جوړښت له کبله هم کيدای شي د بدلونونو د راوستلو لامل شي. هغه ټولنه چې ځوان نسل يې د لوړ عمر د نسل په پرتله د کميدو په حالت کې وي ستونزې رامنځته کوي. څرنګه چې د امريکا په متحده ايالاتو او اروپايي هېوادوکې دا ستونزه وجود لري. دا ستونزې د لوړعمر خلکو د ملاتړ لپاره د کافي مالياتي عوايدو پيدا کول دي. همدارنګه هغه ټولنې چې د ځوان نسل له زياتوالي سره مخامخ دي، څرنګه چې د لاتيني امريکا په هېوادو او آسيايي و افريقايي هېوادوکې ليدل کېږي، ستونزې منځ ته راوړي. دا ستونزې ځوان نسل ته چې دودې په حالت کې دی د ښوونځيو او مدرسو جوړولو، د وظيفو پيدا کولو او د ټولنيزو خدمتونو تأمينول دي. چې زياتره د سياسي رهبرانو مشروعيت کمزوري کوي او په پايله کې په سياسي بنسټونو او مؤسساتو کې بدلون راځي.

مهاجرت او د نفو سو ځای پرځای کيدل

ديوې ټولنې د ننه يا بهر يا د هغې مهمو سيموته (لکه پلازمينه) مهاجرت کول هم د ټولنې په جوړښت ډېره اغېزه لري. بهر ته مهاجرت هم پر ټولنه ډېره اغيزه کوي، خصوصاً که چېرته د هېواد د اتباعو يوه ځانګړې طبقه ټولنه پريږدي او يا که تحصيل کړی او مسلکي ځواک مهاجرت وکړي چې هغه ته مغزي تښتيدنه هم وايي، په هغه صورت کې اقتصاد، حکومت او مکتبونه به تر بدې اغېزې لاندې راشي. همدارنګه که مزدور کاران مهاجرت وکړي نو د کار په ځواک کې به کمښت راشي، خو که چېرته نيستمن کډه وکړي اکثراً د هغوی مهاجرت په حکومت، ښوونځيو او ټولو نهادونو د فشار د کموالي لامل ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مهاجرت د اغیزو په اړه کې په څه پوهېږئ؟

له یوې سیمې نه بلې سیمې ته مهاجرت کول هم په مهاجرانو او هم په هغو ټولنیزو سازمانونو او ګروپونو چې دا مهاجران په هغو کې د ننه ځای پر ځای کېږي. مثبتې او منفي اغیزې منځ ته راوړي. په تاریخي لحاظ د مهاجرت له معنا ډکه پایله د فرهنګ رواجیدل (اشاعه) ده. د فرهنګ یووالي هغه وخت منځ ته راځي چې مهاجرین له اصلي اوسیدونکو سره واده وکړي چې د دې اړیکو په پایله کې نوې نسلونه منځ ته راځي. بیالوژیکي ګډوالی تل د مهاجرت د اغیزې پایله ګڼل کېږي.

که چېرته د مهاجروقومونو د زور له امله وي او که په سوله ییز ډول وي او یا که د استعمار غوښتونکو عملیاتو تر پوښتنې لاندې وي، مهاجرت په لویو ټولنو کې د ښارونو د پراختیا او د ښاري ژوند د پراختیا لامل ګرځي. لنډه دا چې داسې ټولنه نشته چې بدلون ونه کړي او یا د بدلون لامل و نه لري. حتا ډېرې غیر فعاله ټولنې هم له بدلون سره مخامخ کېږي، چې له یوه حالت نه بل حالت ته تغییر کوي. ډېر مهم بدلونونه عبارت دي له: د نفوسو لاملونه، د تکنالوژۍ جوړښت، اقتصادي بنسټ، ارزښتونه،نظریات او تضادونه.

کیدای شي د بدلونونو لامل اشخاص لکه: رهبران او د روښانه فکر خاوندان هم وي. د بدلونونو په وړاندې تل ځینې مقاومتونه موجودوي چې معمولاً د مقاومتونو له جملې نه ډېر شدید مقاومت له سازمانونو نه سرچینه اخلي، د ودیز کړه وړه د هغو د دوام سبب ګرځي او په پایله کې ډېرې چارې بدلون کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نفوس څه ته وايي او په ټولنيزو مسايلو کې څه رول لري؟
۲- د څو ډوله مهاجرت نه نوم واخلئ.
۳- مهاجرت څه شی دی او د هغه علت څه شی دی؟
۴- په ټولنه باندې د مهاجرت د اغيزې په باره توضيحات ورکړئ.
۵- مذهبي عقايد د ټولنې په بدلون کې څه رول لري؟

کورنۍ دنده

د ټولنيزو بدلونونو د څو لاملونو لست جوړ کړئ او بيايې په ټولګي کې ولولئ.

د دريم څپرکي لنډيز

- د ټولنيز بدلون اصطلاح په عمومي توګه د بشري ټولنو د ټولو تاريخي بدلونونو په اړوند استعماليږي.
او عبارت له هغو بدلونونو څخه دي چې د تاريخ په اوږدوکې د يو ملت د ټولنيز ژوند په اصولو کې منځ ته راځي.
عمومي بدلون، هغه بدلون ده چې په ټولو ټولنيزو نظامونو کې منځ ته راځي او په بل عبارت که چېرته په ټول ټولنيز نظام کې ټول شيان بدل شي او د هغه هويت بدلون وکړي. په هغه حالت کې عمومي بدلون راځي.
- ټولنيز بدلون د هغو لاملونو مجموعه ده چې په متقابله توګه او په يوه وخت کې عمل کوي. او يو په بل اغېزه کوي.
- په هر ځاي کې چې په فرهنګ کې نوې عناصر را ښکاره شي او همدارنګه د فرهنګ محتوا او جوړښت بدل کړي، نو فرهنګي بدلون منځ ته راځي.
- عقايد د نړۍ او د ټولنې د ماهيت په باره کې مهمو مفاهيموته ويل کېږي چې خلک د هغو سموالی د واقعيت په توګه قبلوي.
- د مهاجرت اصطلاح له خپل وطن او دولت نه تګ بل دولت ته ويل کېږي او يا په بل عبارت د خلکو حرکت له يوې جغرافيايي سيمې نه بلې جغرافيايي سيمې ته مهاجرت ويل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

ټولنیزې نابرابرۍ

په دې څپرکي کې لاندې درسونه زده کوو:

- ټولنیزه نابرابري او د هغوی نښې څه شی دي؟
- طبقاتي نابرابري،
- جنسیتي نابرابري،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

هیله من یو چې ګرانو زده کوونکو به د دې څپرکي ترلوستلو وروسته:

- د ټولنیزو نابرابریو مفهومونه او مصداقونه وپېژني،
- د ټولنیزو نابرابریو له ډولونو او لاملونو سره آشنا شي،
- طبقاتي نابرابري او جنسیتي نابرابري توپیر کړای شي،
- د ټولنیزو نابرابریو د کمیدو او را ټیټیدو له لارو سره آشنا شي،
- د ټولنیز عدالت له مفهوم سره آشنا شي،
- له ټولنیزعدالت سره مینه پیدا کړي،

ټولنيزي نابرابرۍ څه شی د ي؟

فکر وکړئ او ځواب ووایئ

کوم خلک چې په یوه ټولنه کې ژوند کوي، د با ارزښته ټولنيزو منابعو لکه: شتمني، ځواک (قدرت) او ټولنیزموقف څخه په مساوي ډول برخمن نه دي. ستاسي له نظره :

۱- ولې ټول خلک له شتمنۍ او قدرت څخه په مساوي توګه برخمن نه دي؟

۲- آیا دغه توپير او نابرابري عادلانه دی او که نه ؟ خپل دلایل وړاندې کړئ.

په بشري ټولنو کې وګړي او ډلې په ټولنيزه توګه د شتمنۍ، مال، سیاسي قدرت او منزلت او ټولنيز درناوي څخه په مساوي ډول برخمن نه وې او نه دي.

ځينې ګروپونه د اقتصادي، سیاسي، قومي، مذهبي او نورو تړاونو له کبله د زیاتو امتیازونو څخه برخمن وي او ځينې نور بې د ډېرو لومړنيو (ابتدایي) امتیازونو څخه هم بې برخې وي. د اساسي سرچينو (منابعو) د نابرابروېش له مخې ځينې وختونه د وګړو تر منځ طبيعي توپيروي او کله ټولنيز او اقتصادي غير عادلانه جوړښت. د بېلګې په توګه: د اساسي یا بنسټيزو سرچينو نابرابروېش په دې خاطر وي چې کله کله ځينې وګړي د نورو په نسبت د زیات فکري او فزيکي (جسمي) ځواکمنۍ څخه برخمن وي. لکه دا چې دوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کسه پر دوو ټوټو ورته ځمکو باندې کار کوي. خو له دوی نه یوکس د خپل ډېر زیار او کار له امله د بل کس په پرتله څو برابره حاصل تر لاسه کوي. که څه هم په کوچنی ټولنه کې یو ډول نه یو ډول نابرابري شته خو که چېرې دغه نابرابري د ټولنیزو توپیرونو په خاطر وي ، نو د اسلام سپېڅلي دین او انساني سلیم عقل هغه نه مني. د ټولنیزو توپیرونو ځینې ډېرې مهمې نښې او آثار په لاندې ډول دي:

د ټولنیزواټن کچه (اندازه)

ټولنیزه فاصله یا واټن د طبقو، نژادي او جنسیتي ګروپونو ترمنځ په مختلفو ټولنو کې سره توپیر لري. په ځینو کې دغه درز زیات نه وي چې په پایله کې د دوی ترمنځ توپیر هم لږوي خو کله دغه درز زیات وي. له ټولنیز درز څخه زموږ موخه د شتمنۍ، قدرت او ټولنیز منزلت څخه د مختلفو ګروپونو برخمن کېدل دي. په ځینو ټولنو کې یو کم شمېر خلک د شتمنۍ او قدرت تر ټولو زیاتې سرچینې په واک کې لري خو د خلکو سترې پرګنې د دغو سرچینو د ډېرې کمې برخې څخه برخمنې دي چې د دوی لومړنۍ اړتیاوې هم نشي پوره کولی.

د امتیاز لرونکو ګروپونو او عادي خلکو د ژوند کولو وضعیت او فرهنګ ته په پام لرنې سره وینو چې د دوی تر منځ زیات توپیر موجود دی په دې صورت کې د خلکو تر منځ ټولنیز درز زیات وي. لیکن که چېرې د خلکو تر منځ توپیر زیات نه وي په دې صورت کې ټولنیزدرز هم کم وي.

ټولنیز خوزښت

ټولنیز خوزښت په ټولنیزو مقامونو کې د افرادو ځای پرځای کېدوته ویل کېږي. د بېلګې په توګه: هغه څوک چې په یوه بزګره کورنۍ کې پیدا شوی وي، که چېرې وکړای شي چې د خپل شخصي کوښښ او مناسبو زده کړو پواسطه دولتي لوړو پستونو ته ځان ورسوي، ویلی شو چې هغه ټولنه د ټولنیز خوزښت څخه برخمنه ده. خو که چېرې ټولنه هغه چاته چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوارو کورنیو کې پیداکیږي لوړو پوړونو ته د رسیدو اجازه ورنه کړي، په دې ډول ټولنو کې ټولنیز خوزښت وجود نه لري د ټولنیزخوزښت کچه هم کیدای شي چې کمه او یا زیاته وي.

هغه ټولنې چې ټولنیز خوزښت پکې زیات وي، نابرابري پکې لږه او یا دا چې د هغې د لړیدو پرخوا درومي. ځکه چې وګړو ته د دې اجازه ورکوي چې په ټولنیزو سلسله مراتبو کې ځانونه ځای په ځای کړي او خپلو ځانونو ته ارتقا ورکړي. لیکن هغه ترلې ټولنې چې خپلو خلکو ته اجازه نه ورکوي چې په اداري سلسله مراتبو کې ځای په ځای شي، نابرابري پکې ډېره زیاته وي. له دې کبله ټولنیزخوزښت د ټولنیزې نابرابرۍ له مهمو نښو څخه دی. نابرابري په زیاتو وختونو کې په ټولنه کې ستر بدلونونه او یا انقلابونه را منځته کوي لیکن زیاتره د هغه چا ترمنځه چې د ځانګړو سرچینو څخه برخمن وي او هغه څوک چې له دغو سرچینو څخه بې برخې وي، محدودي شخړې او جګړې رامنځته کوي. زموږ شاوخوا زیاتره په زړه پورې او جالبې پېښې لکه کارګري مظاهرې، د ښځو لپاره د مساوي حقوقو غوښتنه، نژادي او قومي تضادونه، له نابرابریو څخه را منځته کیږي. هغه ټولنیز خوزښتونه چې د تغییراتو غوښتونکي دي لکه: کارګري جنبشونه، د مربي توب د لغوه کولو خوزښتونه، د ښځو لپاره د رایې د حق ورکولو خوزښتونه او د مدني حقوقو خوزښت، ټول د نابرابرۍ په ورآندې د ځواب په پایله کې رامنځته شوې دي او پراختیایي موندلې ده. د دې خوزښتونو څخه را ولاړې شوې اکثره شخړې او تاوتریخوالی د تغییر او ټولنیزکنترول لاملونه شمېرل کیږي.

د اسلام مقدس دین له څوارلس سوه کاله را په دې خوا د یو ستر او له ښیګڼو ډک دین په توګه عمل کړی دی او ټولنیزې نا انډولې یې له ریښې ورکې کړې دي. په اسلام کې د ټولنې ټول غړي د مساوي او عادلانه حقونو نه برخمن دي. د بیلګې په توګه: د مربي

(c) ketabton.com: The Digital Library

آزادول د دين له شعايرو څخه شمېرل کېږي چې د ځينو ګناهونو له هغې جملې نه د قصدي روژې خوړلو کفاره ګڼل شوې ده. همدارنګه په اسلام کې د عرب او عجم ترمنځه هېڅ توپير نشته. حتا کوم کسان چې په سياسي بڼه يې د اسلامي دولت په پولو کې ژوند کاوه خو په خپله مسلمانان نه وه، د يو تبعه په توګه له ټولو حقونو نه برخمن وه.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

د پوښتنې

۱- نابرابري تعريف کړئ.

۲- آيا انسانان کولی شي داسې ټولنه جوړه کړي چې په هغې کې هېڅ ډول نابرابري وجود ونه لري.

۳- څه ډول کولی شو چې د نابرابرۍ کچه راټيټه کړو؟

۴- که چېرې په ټولنه کې نابرابري چټکه وده وکړي، پايله به يې څه وي؟

۵- اسلام له نابرابريو سره څرنګه مبارزه کوي؟

کورنۍ دنده

خپل شاخواته وګورئ چې کومې نابرابرۍ ستاسې په شاوخوا کې وجود لري، هغه فهرست کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبقاتي نابرابري

فکر وکړئ او ځواب ووایئ

تېر درس ته په پاملرنې سره:

۱- په خپل چاپېریال کې څه ډول نابرابري پېژنئ؟

۲- ستاسي په نظر دغه نابرابری د منلو وړ دي که نه؟ خپل دلایل وړاندې کړئ.

د نابرابریو له ډولونو څخه یوه یې په ځانګړې توګه په او سنیو ټولنو کې له طبقاتي ټولنې څخه را پورته شوي نابرابري ده. که څه هم د ټولنیزې طبقې لپاره مختلف تعریفونه شته خو د دې سره سره ویلی شو چې طبقه عبارت ده له هغو ډلو څخه چې د مادي سرچینو او امکاناتو (شتمني، قدرت او منزلت) څخه د ګټې په توپیر سره د ګټې پورته کولو په جریان کې تشکل مومي نو له همدې کبله د هغوی په فرهنګ او د ژوند په سبک او طریقه کې توپیر را منځته کېږي. له یو ډول سرچینو (شتمنۍ، قدرت او منزلت) څخه برخمن دي. یو له بله سره ټولنیزې اړیکې ټینګوي او له هغه چا سره چې له متفاوتو سرچینو څخه برخمن دي لږ اړیکې ټینګوي. دغه اړیکې د راشه درشه، مېلمستیاوو څخه نیولې تر واده، د وینې اړیکې او خپلوي، ټول په برکې نیسي. په دې ترتیب سره د خلکو هر هغه ډله چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سرچینو یوه ځانګړې برخه پخپل واک کې لري، د ژوندانه او فرهنګ داسې یو ځانګړې ډول او طریقه لري چې د هغه چا سره چې له دوی څخه پورته او یا له دوی څخه ښکته ژوند لري، ډېر توپیرلري. له دې کبله هغه ګروپ خلک چې د نسبتاً مساوي منابعو، فرهنګ او د ژوندانه له ورته سبک اوطریقې څخه برخمن دي، یوه طبقه بلل کېږي او لکه څرنګه چې توضیح شوه، د طبقاتو موجودیت د یوې ټولنې د خلکو ترمنځ د یو ډول ټولنیزې نابرابرۍ په معنا دی.طبقې په اوسنیو ټولنو کې یو لړ ځانګړنې لري او د هغه اهمیت له مخې چې لري یې، ځینې یې لږ څه توضیح کوو:

طبقاتي واټن

دا مهال په پرمخ تللو ټولنو کې سره له دې چې طبقاتي فاصله موجوده ده، خو طبقاتي پوله (مرز) پوره ښکاره نه ده. په بله ژبه د ټولنې د مختلفو طبقو تر منځ کرښه په واضح ډول نده ایستل شوي او زيات شمېر خلک شته چې پوره معلوم نه دي چې پورته طبقې پورې اړه لري او که په ښکته طبقې پورې. په داسې حال کې چې په عنعنوي ټولنو کې دغه پوله پوره څرګنده ده.

د شتمنۍ غونډېدنه

که څه هم په اوسنیو مدرنو ټولنو کې لږترلږه ټول خلک د ضروري امکاناتو د یوې کمې اندازې څخه برخمن دي لیکن شتمنۍ ډېره په غیر عادلانه توګه وېشل شوې ده.

د بېلګې په توګه: د هغې مطالعې پر اساس چې په ۲۰۰۷ زیږدیز کال کې د امریکا په متحده ایالتونو کې تر سره شوي ده څرګندوي چې د هغه هېواد (۳۹%) شتمني یوازې په سلو کې د یوه فیصد اشخاصو په لاس کې ده او نوره پاتې شتمني د هېواد د ټولو خلکو په لاس کې ده.

لکه څرنګه چې پوهېږو، کله چې شتمنۍ په دې ډول په غیر عادلانه توګه وېشل شوي وي، ټولنیز قدرت او منزلت چې د شتمنۍ سره ډېره نږدې اړیکه لري، به هم په دې ډول په غیر عادلانه توګه وېشل شوی وي.

لکه څرنګه چې ولیدل شوه، په طبقاتي ټولنو کې سره د دې چې د ټولنې غوښ اکثریت خلکو

ته د ژوندانه د امکاناتو ټیټه اندازه تامینیږي، خو شتمني، قدرت او منزلت په بشپړه توګه په غیر عادلانه ډول وېشل کېږي.

هر اړخیز زبېښاک (استثمار)

د هغه دلیلونو پر اساس چې د پرمخ تللو طبقاتي ټولنو د ځانګړتیاوو په هکله مو وړاندې کړل، په دې ټولنو کې یو ډول آرام او نرم لیکن ډېر ژور او پراخ زبېښناک موجود دی. یو محدود لږکی (اقلیت) چې د ټولنې ارزښتناکه سرچېنې او امکانات یې په لاس کې دي، د ټولنې ډېرکې(اکثریت) له اقتصادي، سیاسي او فرهنګي لحاظه زبېښي. د نابرابری د همېشني نظام جوړول په خو لحاظه د مسلط ګروپ په ګټه دي. لومړی دا چې هغه امتیازونه چې دغه ګروپ د مخه درلودل، خوندي پاتې کېږي. په دې ترتیب سره حکومتي نظام او قانون لکه څومره چې دزور ورو او شتمنو تر زیات فشار او نفوذ لاندې وي په همغه اندازه به په ټولنه کې د نورو په وړاندې د دوی د امتیازونو د خوندیتوب په لاره کې مرسته وکړي.

دویم، دغه مسلط ګروپ د ښوونې او روزنې د دندو او استوګنې لپاره ښه او مساعد ځای تر لاسه کوي.

دریم، غوره او وتلو کسانوته دا امکان برابروي چې له هغو کسانو څخه چې په ټیټ مقام کې دي د کارګر اجیر او مصرف کوونکي تر نامه لاندې کار واخلي او په دې ترتیب سره خپل ژوند هوسا کړي او شتمني زیاته کړي.

ځینې پوهان په دې آند دي چې د نابرابری نظام د زور ورو ممتاز او لوړ مقام خوندي کوي. د دوی د رقابت نه ډک نفوذ زیاتوي او دا امکان ورته برابروي هغه کسان چې ښکته ژوند لري، وزبېښي.

اسلام کله چې د لومړي ځل لپاره د سعودي عربستان په شبه جزیره کې راوځلید، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبقاتي نظام يې د بطلان کرښه راکش کړه. بادار او مريي ته يې په يوه ليکه کې ځای ورکړ، د ابوبکر، ابوعبيده، مصعب بن عميره [رض] چې د ټولنې له شتمنو او باعزته اعرابو څخه وه او همدارنګه د بلال، ياسر، سيمه، عمار او صهيب [رض] چې له نيستمنی او فقيري طبقې او د مريانو له جملې څخه وه ترمنځه يې برابري راوسته. اسلام له همغه پيل څخه د ښه والي او لوړوالي معيار تقوا، علم او اخلاقي فضيلتونه اعلان کړل چې په دې ډول د نا انډولۍ ټول مظاهر يې جاهليت او له انسانيت نه لرې وګڼل.

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- طبقه تعريف کړئ؟

۲- طبقاتي درز څه شی دی؟ توضيح يې کړئ.

۳- زېښناک څه شی دی؟ کومه طبقه زېښښل کېږي؟ توضيح يې کړئ.

۴- اسلام له ټولنيزې نابرابرۍ او طبقاتي نابرابرۍ سره څرنګه مبارزه کوي؟

۵- د لوړوالی او فضيلت معيار په اسلام کې څه شی ده؟

کورنۍ دنده

يو څو موارد چې په ټولنه کې د نابرابرۍ لامل ګرځي، فهرست کړي او په ټولګي کې يې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنسي نابرابري

فکر وکړئ او ځواب ووایئ

تېر درس ته په پاملرنې سره:
لکه څرنګه چې پوهېږو، د بشري ټولنې يوه نيمايي نارينه او بله نيمايي يې ښځې دي. ستاسې په نظر:

۱- ښځې او نارينه په مساوي توګه له امتيازاتو څخه برخمن دي؟

۲-که چېرې د جنسيتي نابرابرۍ کوم ډول موجودوي، هغه توضيح کړئ.

جنسيت څه شی دی؟

جنسيت يعنې د ښځو د حقونو نه دفاع او ملاتړ او په ټولنيز، اقتصادي، او فرهنګي برخو کې نارينه او ښځې تر منځه په برابرۍ باور او د ښځو د تحقير، توهين او پر هغوی د ظلم او ستم په وړاندې مبارزه ده. د جنسيتي مسايلو څخه موخه په اقتصادي، فرهنګي او ټولنيزه ساحه کې د ښځې او نارينه لپاره د هغوی د برابرو حقونو تر لاسه کولو او ورسپارلو څخه عبارت ده ترڅو جنسيتي نابرابري له منځه ولاړه شي. جنسيت د ټولنيزې نړۍ په هره سطحه کې ترسترګو کېږي. جنسيت د خپل ځان او نورو سره د اړيکو د ټينګولو په باره کې له فکر کولو څخه عبارت دی. د کار د ډول او کورنې ژوند په ټاکلو کې زيات تاثير لري.
جنسيت د ټولنيزو سلسله مراتبو ټاکونکی دی څکه چې په زياتره ټولنو کې د ټولنيزو سرچينو مهمه برخه پخپل واک کې لري. د جنسيت ټولنيزه معنا نارينه توب او ښځې توب ته د اشارې او ښودلو په معنا ده.

خدای تعالی (جل جلاله) انسان د نر او ښځې له دوه جنسونو څخه پيدا کړي دي. د خدای تعالی د حکمتونو د نمونو څخه يوه يې داده چې په ټولو ټولنو کې د نر او ښځې

شمېر کابو سره مساوي ده. ښځو او نارینه وو د تاریخ په اوږدو کې یو ډول د کار جنسیتي وېش درلوده ښځې په زیاته اندازه د کور په چارو او د خپلو اولادو نو په روزنه بوختې وې او نارینه د کور نه د باندې کارونو او د خوراک په برابرولو باندې بوخت وو. د کور کارونه که څه هم سخت او ستونزمن وو خو څرګند عاید یا ګټه وټه یې نه درلوده. په دې دلیل د ښځو ټولنیزمقام ورځ په ورځ را ټیټېده د دوی ځواکمني او ورتیا د نارینه وو په پرتله لږ په پام کې نیول کیدله او له همدې کبله وه چې په اکثره ټولنو کې مهم او با صلاحیته کارونه د نارینه وو په لاس کې وو. نن ورځ د نړۍ په ټولو فرهنګونو کې ښځې له نارینه وو سره متناسب مقام نه لري او معمولا ښځې هغه چارې سرته رسوي چې لږ ګټه او کم اعتبار لري.

ځینې خلک داسې فکر کوي چې په مهمو او لوړو پستونو کې د کارکولو څخه د ښځو بې برخې کولو دلیل دادی چې ښځې د فکري او جنسي پلوه لږ ځواکمني لري او همدغه کارونه کوم چې په عنعنوي او دودیز ډول ښځو ته سپارل شوي دي د هغوی لپاره مناسب کارونه دي واقعیت دادی چې له حیاتي پلوه ښځې او نارینه لږ توپیر سره لري او دغه توپیر د دې لامل نه ګرځي چې موږ ښځو ته د هېڅ ډول ترقی او پرمختګ وخت ورنه کړو او بې برخې یې کړو. د اسلام سپېڅلی دین هم ښځې د نارینه وو په څېر انسان بولي. اسلام د ښځې او نر تر منځ تفاوت په رسمیت پېژني لیکن د ښځې یا د نارینه په حق کې بې عدالتي په هېڅ وجه نه مني. د اسلام تاریخ د ژوند په مختلفو برخو کې د ښځو د برخې اخیستنې شاهد دی. ښځو د پیامبر ﷺ په فتوحاتو او جګړو کې برخه اخیستی ده. په روایاتو کې راغلی دي چې حضرت فاطمه الزهرا او یو شمېر نورو مسلمانو ښځو د احد، حنین او په داسې نورو جګړو کې ګډون کړي دی. او همدارنګه په فرهنګي او علمي مسایلو کې یې ډېر ګډون درلود. د ښځو له منځه داسې کسان هم راڅرګند شوه چې په علمي مسایلو کې پوهان شول. د بیلګې په توګه: حضرت عایشه (رض) د احدایثو له سترو راویانو څخه شمېرل کېږي او پخپله د فقهي د مسایلو په باره کې ځانګړی لید او نظریات لري. دلته د جنسیتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نابرابری په منفي پايلو او عواقبو باندې بحث کوو.که څه هم جنسيتي نابرابري د افرادو او ټولنو لپاره زياتې منفي پايلې لري خو موږ بې دلته د ځينو مهمو په طرحه باندې بسينه کوو:

د ټولنې وروسته پاتې والی

ديوه ملت پراختيا او ملي پر مختګ د ښځو له حضوراو فعاله ګډون نه پرته دا پروسه له مشکل سره مخامخ کيږي.څرنګه چې ليدل کيږي دافغانستان زياتره ښځې بې سواده دي او کله چې د ټولنې نيمايي برخه د ښځو په خاطر د اقتصادي، فرهنګي او ټولنيزو مهمو کارونو د اجراکولو څخه بې برخې شي، ټولنه د خپل انساني نيمايي ځواک د کار، فعاليت او نوښت څخه بې برخې کېږي او په پايله کې د ودې او پرمختګ څخه وروسته پاتې کېږي.

ټولنيز کړکېچ يا لانجه

پخوا به ښځې او نارينه دواړه د ټولنيز دود تابع وو او هر چا به هغه کارکاوه چې د ټولنې عرف او فرهنګ به ورته ټاکلي وو خو نن سبا د ښوونې او روزنې، اړيکو او رسنيو د پراختيا او پرمختګ له سببه وضعيت بلکل توپير پيدا کړی دی. اوس ټول پوهېږي چې ښځې هم کولی شي چې د نارينه وو په څېر لوړې زده کړې او د ډېرې ګټې او عايد لرونکې دندې ولري او د خپل ظرفيت د لوړيد او لوړو ټولنيزو مقامونو ته د رسيدو په لاره کې د ښه عقلي ځواک او وړتيا نه برخمن دي. له دې کبله دوی نور نشي کولی چې دغه د توپير او تبعيض نه ډک وضعيت چې ښځو ته د دوی د ظرفيت د لوړتيا او ګټهاو کارونو د سرته رسولو مخه نيسي، وزغمي او د هغه له منځه وړلو لپاره ټولې هلې ځلې پکار واچوي.

له دې کبله له هر څه نه دمخه بايد د ښځو پرمختيا ته چې د نسلونو بنسټ ايښودونکي او د پرمختګ جوړونکي دي ډېره پاملرنه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نابرابري څه شی ده؟

۲- جنسیت څه شی ده؟

۳- آیا په نړۍ کې د ښځو او نارینه وو په شمېر کې توپیر موجود دی؟

۴- ولې ښځې د نارینه وو په پرتله د نړۍ په زیاتره سیمو کې د اساسي او ټولنیزو ګټو څخه بې برخې دي؟

۵- ښځې په اسلام کې کوم مقام لري؟

۶- د ښځې او نارینه تر منځ د نابرابرۍ او تبعیض لامل څه شی دی؟

۷- جنسیتي نابرابري څه پایلې لري؟ بیان یې کړئ.

کورنۍ دنده

د افغانستان د ښځو د ټولنیز وضعیت په باره کې یو څو کرښې ولیکئ.

د څلورم څپرکي لنډیز

• ټولنیزې نا برابرۍ په عامه معنا د وګړو او د مقامونو تر منځ هغو تو پیرونو ته وایي چې په ټولنیز ډول پېژندل شوي او خلکو هغه اشغال کړي وي.

• هغه ګروپونه چې مادي منابعو ته ددوی دلاس رسۍ د توپیر له امله تشکل مومي، طبقه ویل کیږي. نو له همدې امله د دوی د ژوند په تګلارې، طریقې او فرهنګ کې توپیر لیدل کېږي.

• د اسلام مقدس دین قومي او نژادي توپیرونه د هیڅ ډول امتیاز منبع نه بولي بلکه دانسانانو لوړتیا یواځې په تقوا کې بو لي.

• له جنسیتي مسایلو نه ښځو او نارینه ته دژوند په سیاسي، ټولنیز او فرهنګي برخو کې د هغو د حقه حقو قو ورسپارل دي. تر څو جنسیتي نا برابري له منځه لاړه شي.

کله چې د ټولنې نیمایي برخه د ښځو په خاطرد اقتصادي، فرهنګي او ټولنیزو مهمو کارونو د اجراکولو څخه بې برخې شي، ټولنه د خپل انساني نیمایي ځواک د کار، فعالیت او نوښت څخه بې برخې کېږي او په پایله کې د ودې او پرمختګ څخه وروسته پاتې کېږي. له دې کبله له هر څه نه د مخه باید د ښځو پر مختیا ته چې دنسلونو بنسټ ایښودونکي او د پرمختګ جوړونکي دي ډېره پاملرنه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی

زموږ ټولنيزې ستونزې

په دې څپرکي کې لاندې لوستونه لولو:

- بې سوادي،
- غريبي او بيکاري،
- د اوسيدلو ځای(کور)،
- روغتيا،
- مخدره توکي يا مواد،
- نا امني او ترهګري،
- نا چاودل شوي مواد،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښځې کي موخې

هیله کیږي چې زده کوونکي ددې ښځرکي له لوستلو وروسته:

- د سواد ګټې و پیژني او په ټولنه کې د بې سوادۍ دله منځه وړلو سره علاقه پیداکړي،
- د غریبۍ او بېکارۍ منفي پایلې و پیژني اوزیار او کوشش ته وهڅیږي،
- د بې کورۍ له ستو نزې سره آشناشي او له هغې څخه د وتلولار وپیژني،
- له هغو ستونزو سره چې له مخدره توکو، نا چاودلو موادو، نا امنیو اود روغتیایي خدمتونو له کموالي څخه را منځته کیږي آشنا شي او له هغو سره د مقابلې کولو په لاروچارو وپوهیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنیز مشکلات: بې سوادي

فکر وکړئ او ځواب ووایئ

په نوي نړۍ کې ژوند ښوونې او روزنې ته اړتیالري.څرنګه چې قرآن کریم فرمایي:

(اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّکَ الَّذی خَلَقَ* خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ*اقْرَأْ وَرَبُّکَ الْأَکْرَمُ الذی عَلمَ بِل قلمِ* عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ یَعْلَمْ*)

هغه چاچې ښوونه نه ده کړې بیسواده بلل کیږي دې واقعیت ته په پاملرنه:

۱- که څوک سواد ونه لري د کومو ستو نزو سره مخ کیږي؟

۲- هغه ټولنه چې زیات وګړي یې بې سواده دي، له کومو مشکلاتو سره مخ کیږي؟

انسانانو له ډیر پخوا نه د ځمکې په سر ژوند وکړ خو په لوستلو او لیکلو نه پوهیدل. په هغه وخت کې دانسانانو ژوند ډیرساده او ابتدایي و. په هغه وخت کې د تیرو نسلونو تجربې په عملي او شفاهي ډول له یوه نسل نه بل نسل ته لیږدول کیدې. د نوې ټولنې غړو د خپل د ضرورت وړفنون او مهارتونه د ژوند د ورځنیو چارو په ترڅ کې زده کړې. په هغه وخت کې د زده کړې هیڅ ډول ځانګړې پروګرام وجودنه درلود. بې سوادي تل د هېوادونو د ودې او پرمختیا د مخنیوي لامل ګرځي. له دې کبله ویلی شو چې بې سوادي یو تباه کوونکی مرض او د بشر د لومړی درجه دشمن

په توګه د بشري ټولنې په ځانګړې توګه د دریمې نړۍ او وروسته پاتې هېوادو دپر مختګ، ودې اوپراختیا په لاره کې لوی خنډ شمېرل کیږي چې دغه بشپړله منځه وړل ساده کار نه دی بلکه دا یو پېچلی جریان دی چې ملي اونړیوالې مرستې ته اړتیا لري.څرنګه چې لیدل کېږي دبیسوادۍدله منځه وړلو لپاره په نړیواله کچه د هېوادونو او نړیوالو سازمانونو له خوا اقدامات شوي دي.

نن ورځ په ټوله نړۍ کې خلک با سوا ده دي آند تردې چې ړانده او کاڼه هم با سواده دي. له بده مرغه چې زموږ په ګران هېواد کې له لسو میلونو نه زیات خلک بې سواده دي او همداوس پنځه میلونه کوچنیان د ښوونځي له تلونه بې برخې دي. هغه ستونزې چې له دې برخې څخه زموږ هېواد ورسره مخامخ دی، ډېرې زیاتې دي چې ډېر مهم یې عبارت دي له:

نېستي، ناپوهي، اقتصادي او ټولنیز وروسته پاتی والی، روږدیدل جرم او جنایت ته مخه کول. کوم هېواد چې د سواد له نعمت څخه بې برخې وي، تل ځواکمنو هېوادو ته اړ وي. نو ځکه نیستمنو هېوادوته دا لازمه ده تر څو علم او سواد ته پاملرنه وکړي او د ښوونځیو پراختیا ته توجه ولري. ځکه چې ښوونځي د نیستۍ او وروسته پاتې والي نه د مخنیوي اصلي خوځښت ګڼل کېږي. اوس مهال په نړۍ کې د علم او تکنالوژي په پرمختګ سره او د نړۍ د هېوادونو د زراعتي کیدو او صنعتي کیدو په پایله کې دا هېوادونه په کروندواو د سپکو او درندو صنایعو په فابریکو کې انساني ځواک، باسواده او ماهرو کارګرانو ته اړتیا لري. له دې امله هېوادونه هاند او هڅه کوي ترڅو د ټولنې وګړي بې باسواده شي ځکه بې سواده وګړی نه شي کولای په ښه توګه په کروندو او فابریکو کې د زراعت او صنعت د پراختیا او پرمختګ لپاره ګټور کار وکړی.

سواد د هر ډول زده کړې لپاره بنسټیزه وسیله ده. سواد په فرهنګي، سیاسي، اقتصادي او ټولنیزو فعالیتونو کې د ګډون یو ضروري عنصر بلل کېږي. دا جوته ده چې یو بې سواد وګړي نه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای خپلې ټولنيزې ستونزې په ښه توګه حل کړي او د خپل ځان او کورنۍ لپاره د ښو خدمتونو لامل شي. کوم وګړې چې د پوره سواد درلودونکي دي، خپله ټولنه او د ژوند ماحول درک کوي خپل او د ټولنې د ستونزو د حل لارې پيدا کوي.

په داسې حال کې چې سواد د لوستلو او ليکلو وړتيا بولي خو واقعيت دا دی چې سواد د لوستلو، ليکلو او په ليکل شويو متنونو پوهيدل دی. او د پوهيدو او درک معنا دا ده چې وګړي بايد ښه ژبنۍ وړتيا او په پوره اندازه عمومي پوهه ولري. دا وړتيا يوازې د ښـوونځي له لوستلو څخه لاس ته راځي.

نېستي او غريبي د بېسوادي د پايلو په لومړي سرکې ځای لري.په معاصرو ټولنو کې کارونه اوشغلونه سواد او مسلکي وړتياوته اړتيا لري. له دې امله،که څوک سواد ونه لري نشي کولی چې مناسب کار او ښه عايد ولري. کله چې د يوې ټولنې زياتره غړي بيسواده اوکم سواده وي، د دې خلکوله نيستۍ نه سر بيره، ټوله ټولنه په نيستۍ اخته کېږي، څرنګه چې د دولت د عوايدو مهمه برخه زکات، عشر، ماليات، په شخصي کانونو کې، خمس، وقف او واجبي او نفلي صدقات جوړوي.کله چې خلک غريب اونيستمن وي، دولت به هم د بيت المال دعوايدو او د ماليانو له کمښت سره مخامخ شي او په پايله کې د ټولنې عام امکانات او اړتياوې لکه: لاره ،روغتون، ښوونځي، د کونډو، يتيمانو، کنډو، ړندو، معيوبينو، علماو نفقه او د هغو کسانو چې د خلکو په خدمت کې بوخت دي لکه: د دولت د مامورينو، قضاتو، ښوونکو او ډاکترانو مصارف چې اسلامي شريعت په بيت المال کې مقرر کړې دي له کمښت سره مخامخ شي. همدارنګه په داسې هېواد کې فابريکې او توليدات نه شي کولی وده وکړي. په پايله کې به هېواد په سخته نيستۍ او غريبۍ اخته شي.

روږديدل: بيسواده ټولنه زياتره دنيستۍ او جهل له امله په مخدره موادو دروږديدو د

بلا په لومه کې ښکيليږي. بې سوادي او جهل له نېستي‌او په پای کې له روږديدو سره ډېرې نږدې اړيکې لري، له دې کبله د ښوونې او روزنې په برخه کې پانګونه او د ښوونې اوروزنې کيفيت ته پاملرنه به ډېره ګټوره پايله ولري. د يادونې وړ ده چې د بې سوادي زيان رسوونکې پايلې ډېرې زياتې او پراخې دي، په هغو برخو چې موږ پرې بحث وکړ يوازې د دې ستونزو څو نمونې بې وې.

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- بې سوادي څه شی ده؟

۲- سواد تعريف کړئ، زموږ په هېواد کې څو فيصده ښځې او نارينه په لو ستلو او ليکلو نه پوهېږي؟

۳- د بې سوادۍ له امله په هېواد کې کومې ستونزې رامنځته کېږي؟

۴- بې سوادي او روږديدل څه اړيکې سره لري؟

کورنۍ دنده

يو بې سواده سړی له يوه با سواده سړي سره مقايسه کړئ او په دې باره کې په خپلو کتابچو کې څو کرښې وليکئ او په ټولګي کې يې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنيزې ستونځې: نيستي او غريبي

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

لاندې پوښتنې په غور ولولئ او ځواب ورته ووايئ.

۱- ولې انسان غريبيږي؟

۲- د انسان په ژوندانه کې غريبي څه اغيزه لري؟

۳- څنګه کولی شو له غريبۍ او نېستۍ نه مخنيوی وکړو؟

انسان خوراک، کاليو او د اوسيدلو ځای يا کور او نورو وسايلو ته اړتيالري. لوی خدای (جل جلاله) د انسانانو لپاره ټول د اړيتا وړ شيان د ځمکې په سر او طبيعت کې پيدا کړي دي او انسان ته يې د فکر او د کار کولو توان ورکړی دی چې ترڅو هغه راوباسي او د خپلې اړتيا سره سم له هغو نه ګټه واخلي. که چيرته شرايط داسې برابر شي چې انسان وکولی شي له خپلې پوهې او استعداد نه کار واخلي او طبيعي سرچينې د خپلو اړتياوو د پوره کولو په موخه راوباسي او ترې ګټه واخلي، د غريبۍ او نېستۍ سره به مخامخ نه شي او که چيرته انسان کهالي او تنبلي وکړي او يا طبيعي او ټولنيزخنډونه يې مخې ته راشي او و نه کړای شي چې د لوی خدای(ج) له دغه نعمتونو څخه ګټه واخلي نو له غريبي او فقر سره به مخامخ شي.

نيستي څه شی ده؟

نېستي يا غريبي د هغو شيانو نه درلودل دي چې انسان هغو ته اړتيالري. غريبي هغه لوی مصيبت دی چې د تاريخ په اوږدوکې يې بشرځور ولی او ځوروی يې. څرنګه چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي: نږدې ده چې غريبي په کفر واوړي. له دې کبله دې پوښتنې ته چې (ولې انسان نېستمن کېږي؟) ځواب ورکول ډېر مهم دی.

څرنګه چې د دې پوښتنې د ځواب د پيدا کولو نه وروسته به په دې پوه شو چې موږ ولې غريب ياستو چې لاملونه يې ډېر زيات دی خوشېرنه يې په دې ځای کې ممکنه نده، مګر په عام ډول کولی شو هغه په دريو عمومي برخو ووېشو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فردي لاملونه

فردي لاملونه چې بیلابېل ډولونه لري، هغو لاملونو ته ویل کیږي چې ریښه یې پخپله په فرد کې ده د مثال په توګه: د فقر او غریبۍ ډېر مهم فردي لاملونه عبارت دي له:

۱- تنبلي کول او له کار او هڅې نه ډډه کول.

۲ - بې سوادي او ناپوهي چې د انسان په ژوند کې دکمزورۍ سبب ګرځي.

۳- د مهمو او ګټورو کارونو د سرته رسولو د مهارتونو نه درلودل.

۴- د بدن د غړو معلولیت چې د کارکولو مانع ګرځي. په هغه صورت کې چې انسان په پورتنیو ځولاملونو اخته وي پخپل فردي ژوندانه کې له ستونزو سره مخامخ کیږي او غریب اونېستمن کېږي.

طبعي لاملونه

خدای (جل جلاله) زموږ د اړتیاوړ مواد په طبیعت کې پیدا کړي دي، د امواد په طبیعت کې یو ډول نه وی وېشل شوي. د مثال په توګه:

۱- ځینې ځمکې ډیرې حاصل خیزې او ځینې نورې بې لږ حاصل کوی.

۲- ځینې سیمې معدنونه او دلوړ قیمت منابع لري لکه سره زر، اوسپنه، نفت او ګاز، خوځینې سیمې له دې ډول معدنونو څخه بې برخې دي، سربیره پردې، ځیني طبیعي حوادث لکه: سیلاو، وچکالي، او طوفانونه هم د خلکود ثروت او مالونو دله منځه تللو سبب ګرځي. یاد شویو توپیرونو ته په پاملرنه، هغه څوک چې په حاصل خیزو سیموکې ژوند کوي کولی شي په لږ زحمت ډېر حا صل لاس ته راوړي. خو هغه خلک چې په کم حاصله سیمو کې ژوند کوي باید ډېر زحمت وباسي خو لږ حاصل لاس ته راوړي. همدارنګه هغه هېوادونه چې د سروزرو، او سپنې، نفت او ګازو معدنونه لري کولی شي د هغو د خر څلا و په بدل کې ښوونې او روزنې ته ارتقا ورکړي او په عمومي امکاناتو کې زیاتوالې راولي او خپلو صنایعو او خپلې کرنې ته وده او پراختیا ورکړي. په داسې حال کې چې نور هېوادونه د دې ډول امکاناتوڅخه بې برخې دي. نو ویلی شو چې حاصل خیزې ځمکې، مناسبه آب و هوا او قیمتي معدنونه د ثروت دلرلو سبب اونه درلودل یې د غریبۍ او نیستۍ سبب ګرځي.

ټولنیز لاملونه

دیا دشویو لاملونو ترڅنګ، ټولنیز لاملونه هم په طبیعي سرچینو دانسان د لاس رسی او یا هغو ته د لاس په نه رسېدو اغېزه لري. طبیعي شتمنۍ او امکانات په هره ټولنه کې د اقتصادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیستم په واسطه ویشل کیږي.که دا سیستم عادلانه او د تعصب او تبعیض څخه خالي وي، وګړي د خپل استحقاق له مخې له امکاناتو او صنایعو څخه ګټه اوچتوي او که چیرې اقتصادي اوټولنیز نظام عادلانه نه وي نو یوازې کم خلک به له دې نعمتونو نه برخمن او نور خلک به له هغو څخه بې برخې وي. هغه ټولنه هوسا او شتمنه کیدلی شي چې هر وګړی یې د خپل لیاقت او وړتیا په اساس د ټولنې د امکاناتو او منابعو څخه ګټه ترلاسه کړي.

په ټولنه کې د نیستۍ او فقر لوی لامل د سیاسي، ټولنیز او امنیتي ثبات نشتوالی دی کومه ټولنه کې چې له سیاسي ثبات او آرامۍ نه بې برخې وي خلک له زیاتو امنیتي ستونزو سره مخامخ کېږي او ټول غبنتلي استعدادونه په کړکیچونو کې په مصرف رسیږي او ټول پروګرامونه د خپل سیاسي بنسټونو د ځواکمنۍ او د مخالفینو د له منځه وړلو په لاره کې محدود پاتې کېږي او په پایله کې ټولنه په نیستۍ اخته کېږي همدارنګه کله چې په ټولنه کې ټولنیز ثبات موجود نه وي خلک تل له یوه ښار څخه بل ښار ته تیښته او کډه کوي چې دا حالت له دوی نه په معیشتي چارو کې د نوښت ځواک او توان اخلي اوکه چېرته له ټولنې نه امنیت خپل ټغر ټول کړي هیڅکله به د اقتصادي ریښو د قوت او ودې خیال په ذهنونو کې غوټۍ ونه کړي.

زموږ ګران هېواد افغانستان چې د ځلانده تاریخ او د با ارزښته او قیمتي سرچینو درلودونکی دی، خو په خواشینۍ سره اوس د ډیرو نیستمنو اوغریبو هېوادو په ډله کې راځي. د هېواد د غریبۍ لاملونه په دې تاریخي مرحله کې عبارت دی له:

۱- د اوږدې مودې جنګونه: زموږ خلک درې لسیزې د دین او خپل هېواد د آزادۍ لپاره او وروسته بیا په داخلي جنګونو اخته شول په دې موده کې نه یوازې د هېواد د ودې او پراختیاله لپاره کارونه شو بلکه د ملت موجوده سرمایه هم له منځه لاړه. د هېواد بنسټیز اقتصاد، لکه کارخانې او اقتصادي تاسیسات د صنعت، کرنې او نورو ټولو برخوکې په عمومي ډول له منځه ولاړل.

۲- د بحران په دې کلونو کې د اداري، فرهنګي، ټولنیز نظم او انظباط له منځه تلل: چې د دې نظم اوانظباط له منځه تلل دخلکو په کړو وړو کې د ګډوډۍ اود با ثباتو اقتصادي فعا لیتونو دمخنیوي لامل وګرځیدل.

۳- بې سوادي او ناپوهي: د جنګ د کلونو په اوږدوکې په هېواد کې زیاتره ښوونځي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترلې وو او داكار د دې سبب شو چې زموږ يونسل تقريباً په عمومي ډول بې سواده او ياكم سواده پاتې شي. په دې مشكل باندې برياليې كيدل يو ملي عزم ته اړتيالري چې په سركې د افغانستان د اسلامي جمهوريت دولت چې د ملت له ځواك اوارادونه استازيتوب كوي، رينښتينې طرحې جوړې كړي او د خلكو په مرسته يې پلي كړي. ترڅو دغه ملت چې د يوه آزاد او پتمن ژوند مستحق دى، له غريبي او نېستي چې د دوى د خوارى او ذلت سبب گرځي خلاصون پيداكړي.

د لوست تكرار

• ....

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- د غريبي فردي لاملونه شرحه كړئ؟

۲- د غريبي د ټولنيزلاملونو نوم واخلئ.

۳- د غريبي او فقرطبيعي لاملونه كوم دي؟

۴- ولې زموږ گران هېواد له غريبي سره لاس په گريوان دى؟

۵- څنگه كولى شو د خپل هېواد څخه د غريبي لمن ټوله كړو؟

كورنۍ دنده

كه و غواړئ د خپلې كورنۍ اقتصادي سطحه لوړه كړئ:

۱- آيا نور منابع په واك لرئ چې وكړى شي له هغو څخه گټه واخلې؟

۲- ايا دخپلې كورنۍ ځينو غړوته ديوه بل كار وړانديز كوئ؟

۳- ايا د كورنۍ ځينې غړي د نويو مهارتونو زده كړې ته اړتيا لري؟

د پورته پوښتنو په هكله له خپلو لويانو سره وغږيږئ او ځوابونه يې په خپلو كتابچوكې وليكئ او ټولگي ته يې واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنيزې ستونزې: (استوګنځی)

پرتله يې کړئ

موږ ټول کورونوته اړتيالرو ځينې خلک په کورونو او ځينې نوريې په خيمو او کړديوکې ژوند کوي. ستاسې له نظره.

۱- ولې انسان کورته اړتيا لري؟

۲- که موږ د اوسيدلو ځای ونه لروځه کيږي؟

۳- څه بايد وکړو چې ټول مناسب استوګنځي ولرو؟

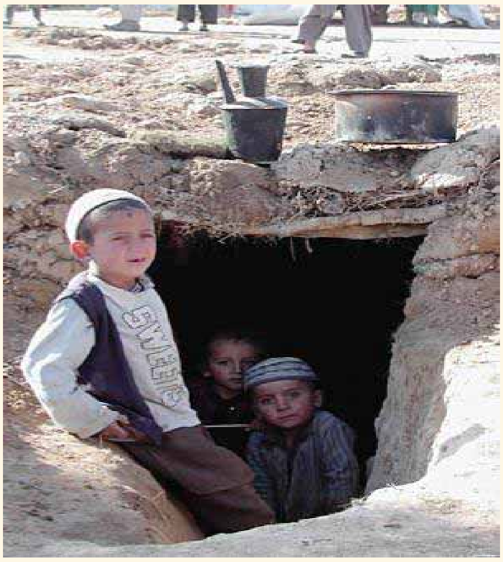

په ډېرو پخوا زمانوکې انسانانو د خپلو ځانولپاره د اوسيدلو ځايونه ټاکل او له ګرمۍ او يخنۍ څخه د ساتلو لپاره يې کورونه جوړول. د بشر د پوهې او تکنالوژۍ له پرمختګ سره سم، کورجوړونې هم بدلون ومونډ. د انسان ساتنې د ضروري اړتياوو د پوره کيدو سربيره، د ښکلاپيژندنې برخې ته هم پام واړول شو. همدارنګه په بيلابيلو ټولنوکې د دوی د فرهنګ او د ديني ارزښتونو سره سم په مختلفو سبکو نوکورونه جوړ شول.

د ډېرو پرمختګونو سره سره چې بشر په بيلو بېلو برخوکې لاسته راوړل، کورونه هم په ډير ښکلي او مجلل، او د ژوندانه د هوسايني په ټولو وسايلو مجهز جوړ شول. د استوګنځايونو د کمښت له منځه وړل د بشر له ډېرو مهمو اړتياوو څخه شمېرل کيږي. حتی د نړۍ په ډېرو پر مختللو هېوادونوکې، ډيرې کورنۍ مناسب شخصي کورونه نه لري او مجبور دي چې په هره مياشت کې د پام وړپيسې د کورو دکرايې او اجارې په نوم ورکړي. زموږ هېواد په

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلابېلو دلایلو د هغو هېوادونو له ډلې څخه دی چې د مناسبو کورونو کمښت د هغوی له جدي ستونزو نه شمېرل کیږي. په ښارونوکې د کورونو د کمښت ځینې مهم دلیلونه عبارت دي له:

۱- کډوالي یا مهاجرت

د جهاد او د جنګ د کالو په اوږدوکې ډېر زیات خلک له کلیو او ښارونو څخه لرې او نږدې هېوادونه کډه شول. له ۱۳۸۱ کال څخه وروسته نسبتاً د امن فضا زموږ په هېواد کې رامنځته شوه. زموږ یوزیات شمېر مهاجر هېوادوال وطن ته راستانه شول او په کلیو او ښارونوکې یې استوګنه غوره کړه، خو له هغونه زیات شمیربې د هېواد پایتخت او یا په نورو لویو ښاروکې استوګن شول. په ځانګړي ډول دکابل په ښار کې د هغه د ظرفیت نه څو برابره لوړ خلک ژوند کوي.

۲-داستوګنځي د ستونزو د حل لاره

په لومړۍ سرکې دولت کولی شي. د موجوده ماسترپلان په تطبیقولو او د ښارجوړونې د هغو نقشواو پلانونو له مخې چې په لاس کې یې لري اقدام وکړي. ځمکې مستحقو خلکو ته وویشي تر څو خلک مجبورنه شي چې بې نقشي او پخپل سرکورونه جوړکړي. دریم داچې عمومي امکانات خلکوته برابر کړي د مثال په ډول:کله چې ځمکه د جوړولو لپاره خلکو ته ورکړل شوه او کورونه یې جوړکړل نو دولت باید د هغو سرکونه او کوڅې په پاخه ډول جوړ کړي. د صحي اوبو نلونه کورونوته و غزوي. د نلدوانی سیستم یې فعال او د فضله موادو د دفعې سیستم یې جوړشي.

څرنګه چې په تیرو لسیزو کې په هېواد کې جګړې دوام درلود او ډېرې و دانی یې ویجاړې کړې، د خلکو کورونه اوښارونه ویجاړ شول او خلک بې کوره شول. پدې ورستیو کلونوکې د دولت د پاملرنې، هڅو، پلانونو او طرحو درلودلو سره سره بیاهم د هغو ستونزو له امله چې موجودې وې تراوسه هم داخورا مهم ټولنیز مشکل ندی حل شوی.

په هر صورت د استوګنځي ستونزه د خلکو یوه جدي ستونزه ده. دا هیله موجوده ده چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغو پلانونو او طریقو په تطبیق سره چې دولت یې په لاس کې لري، او دخلکو په مرسته دا ستونزه حل شي.

۳-د تعمیراتي موادو قیمتي

تعمیراتي مواد له ګاونډیو ملکو څخه زموږ هېواد ته رالیږدول کیږي، څرنګه چې په وروستیو کلونوکې زموږ داخلي تولیداتو ته په زیاته پیمانه زیان رسیدلی دی او تر اوسه لازمې بیاجوړونې نه دي شوې، تعمیراتی وارداتي مواد د نا امنی، د مواصلاتې لارو د خرابوالي په نسبت ډېر ګران دي. دا په داسې حال کې چې زموږ خلک د اقتصادي ستونزو له امله د دې موادو د لوړې بیې له امله د اخیستلو توان نه لري. سربیره پردې په ښارونو اوکلیوالي سیمو کې هم زیات خلک کورونه نه لري. هغه څوک چې ځمکه نه لري په طبعي ډول له کور څخه هم بې برخې دي. کلیوالي کورونه هم له صحي امکاناتو نه برخمن نه دي او یوازې د ګرمې اوسړو مخنیوی کوي. نو ځکه د کور مشکل یوازې په ښارکې نه بلکه په کلیوالي سیمو کې هم دا ستونزه وجود لري.

اوس باید څه وکړو؟

د دې مشکل دحل اوټولو هېواد والو ته د استوګنځي دتأمین په موخه، هم دولت او هم خلک باید هلې ځلې وکړي. هغه کارونه چې دولت یې باید سرته و رسوي عبارت دي له:

۱- **د هیواد ټولوښاروته د ماسترپلان جوړول**: دولت دې د ښارونو نقشې جوړې کړي ترڅو خلک وکړئ شي چې په مناسب قیمت ځمکه واخلي او د کورونو جوړولو ته بېږې ووهي.

۲- **د عمومي خدمتونو وړاندې کول**: دولت دټولو ښارونوپه ځانګړې ډول د استوګنې د کورو لپاره عمومي خدمتونه لکه: اوبه، دفضله موادو د دفعې سیستم،برښنا، تیلفون، سړک او پخه شوې کوڅه جوړه کړي.

۳- **د استوګنې د بلاکو جوړول**: یو ډیرمهم کارچې د دولت په مخکې پروت دی هغه دادی

چې دولت ارزانه کورونه خو په ټولوسایلو مجهز کورونه جوړکړي او خلکو ته یې ورکړي. د ارزانه کورونو د جوړولو ډېره ښه لاره د استوګنې د بلاکونو جوړول دي. بلاکونه که په ښه طرحه او نقشه جوړشي. ډېروخلکو ته به په لږه فضا کې هوسا ژوند ورپه برخه شي.

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- زموږ په هېواد کې دکورونو دکمبنت مهم لاملونه ونبیاست؟

۲- ولې زموږ هېواد والومهاجرت وکړ؟

۳- د دې لپاره چې خلک په خپل سر کورونه جوړ نه کړي، دولت باید کوم کارونه سرته ورسوي؟

۴- دولت او د کور جوړونې کمپنۍ د هېوادوالو د کورونو د کمبنت په خاطر کوم کارونه باید سرته ورسوي چې زموږ خلک د کورونو(اپارتما نونو) خاوندان شي.

۵- د کورونو د کمبنت په هکله ستاسې ورانديزڅه دی، ویې لیکئ.

کورنۍ دنده

د مور او پلار په مشوره او مرستې سره د استوګنځي په اړه ټولنيزې ستونزې په ځو کرښو کې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنيزې ستونزې: روغتيا

پرتله يې کړئ

سلامتي د لوی خدای (جل جلاله) ډېرلوی نعمت دی لاندې پوښتنې په غوررولولئ او د هغو په باره کې سره وزغيږئ.

۱- ولې روغتيا او سلامتي موږته ارزښت لري؟

۲-که روغتيا موله لاسه ورکړه له کومو ستونزو سره به مخ شو؟

۳- بايدڅه وکړو چې جوړپاتې شو او ناروغ نه شو؟

ناروغي د بشر د ډېرو لويو دښمنانو څخه دی. اوتاسې د عمر په اوږدوکې په عادي او سختو ناروغيو اخته شوي ياست او په پای کې زياتره د ناروغيو له امله خپل ژوند له لاسه ورکوو.

سربيره په دې کله هم ساري ناروغۍ په انسانانو حمله کوي او ډېرزيات شمېر خلک له منځه وړي. په پخوا زمانوکې انسانان په ډېر ناوړه او خطر ناکو ساری ناروغيو اخته کېدل او په زيات شمېر خلک يې له منځه وړل اوکله هم د وبا او طاعون په واسطه ډېر خلک له منځه تللي دي.

هغه زيانونه چې انسان ته له ناروغيو څخه پيداکيږي عبارت دي له:

۱- درد او ربړ،

۲- د انسان دکټور فعاليت مخنيوی،

۳- هغه پيسې چې انسان يې د تداوی لپاره لګوي.

۴- د انسان مړینه.

۵- د نفوسو کمښت: لکه څرنگه چې له دې مخکې ورته اشاره وشوه، په هغه صورت کې چې ناروغي ساري وي او انسان ونه شي کړای چې له هغه نه مخنیوی وکړي، ناروغي کولی شي د یوې سیمې په انساني نفوس کې کمښت راولي اویا یې بیخي له منځه یوسي.

سره د دې چې ناروغی په بشپړ ډول له منځه نه ځي خو په ننني نړۍ کې ډېرې ناروغۍ د مخنیوی او درملنې وړدي، څرنگه چې رسولﷺ فرمایلي دي: (خدای(ج) ناروغي نده پیدا کړي خو هغه ته یې درمل هم پیدا کړی.)نو له درملو نه استفاده وکړئ. . هغه ناروغۍ چې هره ورځ یې په زرگونو وگړي په لنډه موده کې له منځه وړل په آسانی سره د درملنې وړدي نوځکه نن ورځ موږ ته دامسئله مهمه ده چې لومړی باید د خپل ژوند شرایط داسې جوړ کړو چې په ناروغیو اخته نه شو. دوهم دا چې کله ناروغه کیږو، باید وکولی شو خپل ځان تداوي کړو چې د علاج وړ ناروغیو له امله له منځه لاړ نه شو.

خوار ځواکي(سؤتغذي)

د انسان دروغتیا لومړنی شرط دادی چې ښه خوراک او کامله غذا ولري. په هغه صورت کې چې انسان په بشپړه توگه تغذیه نه شي، بدن یې په طبیعي ډول وده نه کوي او په پایله کې دنا روغیو په وړاندې خپل مقاومت له لا سه ورکوي اوبدن یې په خوار ځواکۍ اخته کیږي.

د غیر صحي خوړو څخه استفا ده کول

د انسان خواړه باید صحي وي. که انسان له غیر صحي خوړو څخه استفاده و کړي، له بېلابېلو ناروغیو سره مخامخ کیږي. زموږ په هېواد کې د ساتلو د وسایلو د کموالي له امله خواړه مخکې تردې چې خلکو ته ورسیږی، فاسد او خرابیږی. خراب او فاسد خوراکي شیان د خلکو د راز راز ناروغیو سبب گرځي. سربېره پردې دا خواړه د روغتیا وزارت لخوا په کمه اندازه ترځارنې لاندې نیول کیږي. رستورانونه او هوټلونه روغتیایي اصولو ته سمه پاملرنه نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپېريال او ککړه هوا

پاک چاپېريال او پاکه هوا د ژوندانه يوېل مهم شرط دی. په ښارونو کې د ډېر شمېر هغو نقليه وسايطو فعاليت چې دود توليدوي. له بې کيفيته تيلو نه استفاده کول او په لسګونو نور عوامل د هوا د ککړېدو لامل ګرځي چې د لويانو ،ځوانانو او د کوچنيانو په روغتيا او سلامتۍ نا وړه اغيزه کوي او هېواد وال په ډول ډول ناروغيو اخته کوي. څرنګه چې ټولنه د ښارونو په پرمختيا اوکورنۍ د کوچنيانوپه وده کې رول لري، همدارنګه د ژوند چاپېريال هم د کوچنيانو په وده کې رول لري. په افغانستان کې د مړينې جګه کچه تر پنځه کلنۍ پورې په کوچنيانو کې ليدل شوې ده. زياتره دا کوچنيان د ساري ناروغيو او همدارنګه د ساتنګۍ د ناروغيو له امله او د خوار ځواکۍ، ملاريا او شري له امله له منځه ځي. نس ناستی د هغو ککړو اوبو له استعمال او ښنبلو نه منځ ته راځي چې د ژوند په چاپېريال کې وجود لري او تنفسي نا روغتيا دهوا له ککړتيا نه منځ ته راځي چې د کوچنيانو د مړينې لامل ګرځي.

د ملاريا د خپريدو لامل ولاړې او ورستې اوبه دي چې د ملاريا دغماشي په واسطه انسان ته انتقالېږي. لنډه داچې د ټولو ساري ناروغيو منبع د ژوندککړ چاپېريال دی.

نو لازمه ده چې دولت او خلک د ژوند د پاک اوروغ چاپېريال په ساتنه کې پاملرنه وکړي او د چاپېريال د روغتيا او د هوا د ککړتيا مسألې ته د خپلو چارو د سرته رسولو په لومړي سرکې ځای ورکړي.

د روغتيايي او درملنې د امکاناتو کموالی

د هغو ستو نځو سره سره چې د روغتيا په برخه کې يې لرو، معياري کلينيکونه او روغتونونه هم په افغانستان کې ډېر لږ لرو.که ټول امکانات موجود وي، نو متخصص ډاکتران کم لرو. له همدې کبله ده چې په کال کې په زرګونوخلک د درملنې لپاره بهر نيو هيوادو نو ته ځي.

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د اساسي قانون د۵۲ مادې مطابق **دولت مکلف دی د قانون د احکامو سره سم ټولو اتباعو ته د ناروغیو د درملنې وسایل او روغتیایي آسانتیاوې په وړیا توګه برابرې کړي.**

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- د ځینو ساري ناروغیو نه نوم واخلئ.

۲- له نا روغۍ کوم زیانونه سړي ته رسېږي؟

۳- څنګه کولی شو چې د ناروغیو په وړاندې ځان وقایه کړو؟

۴- خوار ځواکي څه شی دی؟

۵- له غیر صحي خوړو څخه ګټه اخیستل د سړي په بدن باندې څه اغیزه کوي؟

کورنۍ دنده

ککړه هوا د انسان په بدن باندې څه اغیزه لري؟په دې باره کې څو کرښې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنیزې ستونزې: دنیشه یي توکو قا چا ق

خبرې اترې پرې وکړئ

ځیني وګړي خپله او دنورو روغتیا د نیشه یي توکو په تولید او قاچاق کولو له خطر سره مخامخ کوي.

ستاسې په آند

۱- د نیشه یي توکو استعمال زموږ لپاره کوم زیانونه لري؟

۲- آیا نیشه یي توکي زموږ د هېواد لپاره یوه لویه ستونزه ده؟ څه ډول؟

۳- د نیشه یي توکو تولید، استعمال او قاچاق څرنګه وګړنیزې او ټولنیزې پایلې لري؟

۴- څه ډول کولی شو چې دا ستونزه له منځه یوسو؟

نن ورځ نیشه یي توکي زموږ د هېواد، سیمې او نړۍ له مهمو ستونزو څخه شمېرل کېږي. د جګړې په بحراني کالونو کې بېلابېلو ډلو په افغانستان کې د خپل فعالیت زمینه مساعده ولیده او په لرو پرتو سیمو کې یې د دولت دنه کنترول په وجه ، په خپل ناوړه فعالیت لاس پورې کړ. ځینو ډلو او د مخدره موادو د قاچاق برانو په طرفدارۍ خلک د اپینو(تریاک) کرلوته وهڅول چې له دې امله زموږ ګران هېواد نن ورځ په نړۍ کې د مخدره موادو په ستر تولیدونکي هېواد بدل شوی دی. په افغانستان کې د مخدره موادو تولید د بین المللي مافیا په مرسته ترسره کېږي او دوی هغه

حاصلات چې په افغانستان کې تر لاسه کوی اروپایي او امریکایي هېوادونو ته قاچاق کوي.

مخدره مواد هغو موادوته ویل کیږي چې استعمال یې د انسان شعور له اختلال سره مخ کوي اپین یا تریاک ډیر خطرناک مخدره مواد دي چې له دې موادو څخه لا خطرناک مواد لکه هروئین جوړیږی. د مخدره موادو کښت او قاچاق زموږ دولت او ملت ته ډیرې ستونزې رامنځته کړیدي چې سهمې برخې یې دادي.

دګټورو محصولاتو له کرلو څخه مخنیوی

د اپینو د کرنې لومړنی زیان چې د هغې په کرلو بزګران له ګټورو محصولاتو څخه چې ټولنه ورته اړتیا لري، وروسته پاتې کیږي.

ډیر ګتور محصولات و جود لري چې بزګران کولی شي د هغو په کرلو ښه ګټه ترلاسه کړي او هم خپلو خلکو او ټولنې ته خدمت وکړي. ولی د غنمو، اوربشو، لوبیا، پنبې او داسې نورو پرځای خپلې شتمنې ځمکې او د کارکولو ځواک د داسې محصولاتو کښت ته ځانګړې کړوچې د نورو ژوند له خطر سره مخامخ کړي؟

روږدی کیدل یا اعتیاد

کله چې اپین او نورمخدره توکي په هېواد کې وکرل شي او په ارزانه بیه د خلکو لاس ته ورشي، نوی ځوانان د هغو استعمالولو ته مخه کوي او معتاد کیږي.

اعتیاد په دې ډول موادو انسان ناجوړه کوي او هغه د ګټورکار او فعالیت څخه پاتې او سرغړونو اوجرم کولوته یې اړباسي، کله چې په یوه هېواد کې د معتادینو شمېره زیاته شي، د کورنیو، خلکو او دولت د ستونزو سبب ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اداري فساد تشدید

څرنګه چې د مخدره توکو قاچاق منع دی، قاچاقچیان هڅه کوی ځینې دولتی مسئوولین (په ځانګړې ډول د پولیسو په اداره او محکموکې) په بیه واخلي او خپلو فعالیتونو ته لاره هواره او آسانه کړي. دوی کله کله ځینې لوړ پوړي دولتي چارواکي د پیسو په بدل کې له ځان سره ملګري کوی ترڅو د دوی له نفوذ څخه ګټه واخلي. نوله همدې امله اداری فساد پراخیږي او د هغې د کموالی لپاره هڅې د ناکامی سره مخ کیږي، ځکه چې د دولت په د ننه کې ځینې کړی د اداری فساد د پراخیدو څخه ملاتړکوي.

نا امنی او تاو تریخوالی

کله چې دولت کوښښ کوي چې د مخدره موادو دقاچاق مخه ونیسي. قاچاق کوونکي له خپلو ټولو امکاناتو څخه په ګټه اخیستلو هڅه کوي چې د دولت د تدبیرونو په وړاندی و دریږي او خپل فعالیت ته ادامه ورکړی. د دوی یوه لاره ددولت دهڅو په وړاندې اداري فساد ته شدت ورکول دي چې په دې هکله وړاندې توضیح ورکړل شوه. بله لاره د نا امنی رامنځته کول او د تاوتریخوالي نه استفاده کول دي.

څرنګه چې قاچاق کوونکي له دې لارې زیاتې پیسې لاسته راوړي نو په ډیرو عصر ي وسلو سمبال دي.د شرایطو د برابرېدوپه صورت کې له هغو نه د خلکو او دولت په مقابل کې کار اخلي نوځکه نشه یي مواد له نا امنی اوترهګری سره نږدې اړیکې لري.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نښه یې توکي څه شی دي؟

۲- د نښه یي توکو زیانونه بیان کړئ.

۳- د تریاکو په کرلو سره زموږ بزګران له کومو زراعتي محصولاتو څخه بې برخې کېږي؟

۴- د نا امني او ناوتریخوالي په باره کې یو څو کرښې ولیکئ.

۵- اعتیاد او روږدي کېدل څه شی دی، په دې هکله یو څو کرښې ولیکئ.

کورنۍ دنده

د نښه یي توکو له منځه وړلو په باره کې خپل وړاندیز په څوکرښو کې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنیزې ستونزې، نا امني او تر هګري

خبرې اترې پرې وکړئ

لاندې پوښتنې په غور ولولئ اوځواب ووایئ

۱- هغه ستونزې چې زموږ خلک یې زغمي، نوموئه یې واخلئ؟

۲-کوم لاملونه د نا امنی سبب ګرځي؟

۳- ددې لپاره چې با امنه ټولنه ولرو،کوم کارونه باید سرته ورسو؟

موږ په ټولنه کې هرډول اقتصادي، سیاسي، فرهنګي، او ټولنیزو فعالیتونوته اړتیا لرو. دا فعالیتونه هغه وخت امکان لري چې پوره امنیت وجود ولري،که د کار لپاره پوره امنیت وجود ونه لري، وګړي، سازمانونه او نور د عادی کار او فعالیت څخه پاتې کیږي.

له هرڅه نه مخکې باید د امنیت مفهوم شرحه کړو. امنیت په ټولنه کې هغې وضعې ته وایي چې خلک د ډاډ اوآرامی احساس وکړي، او د هېچا او هېڅ سازمان له خوا ورته ګواښ مو جود نه وي. د بیلګې په توګه: که څوک یو کار کوي او د هغه کار له هېڅ ګواښ سره مخامخ نه وي، نو ویلی شو چې هغه د کار کولو امنیت لري. او یا که خلک پرته له ویرې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګواښ څخه په خپل ژوند او چارو بوخت وي او د خپل ژوند او مال په اړه له چا نه وېره ونه لري، نو هغوی د ځاني او مالي امنیت نه برخمن د ي. له دې معلومیږی چې امنیت ډولونه لري چې ډېرمهم يې عبارت دي له: رواني ، اقتصادی، سیاسي، ټولنیزاو ځاني امنیت څخه. په عمومي ډول ویلی شوچې امنیت په دوو ډلو رواني او فزیکي امنیت ویشل شوی دی.

رواني امنیت هغه وخت حاصلیږي چې کامل امنیت وجود ولري. او فزیکي امنیت د امنیت ډېرکم حددی، که فزیکي امنیت وجود ونه لري د خلکو ژوند ته خطر پیښیږي په دې صورت کې به رواني امینت هم وجودو نه لري.

د نا امنۍ لاملونه

نا امني هغه وخت را منځته کیږي چې ټولنیز قواعد اورسمي قوانین د ځینو دلایلو له امله خپل اخلاقي او پرګنیز ملاتړ له لاسه ورکړی وي. چې یو شمېر له دې فرصت نه ناوړه ګټه پورته کوي او د خلکو ځان اومال له منځه وړل خپله موخه ګرځوي. نا امني ډېر لاملونه لري چې مهم لاملونه يې په لاندې ډول دي: جنګ (داخلی یا خارجي جنګونه) ترهګري، د مخدره موادو قاچاق او وسله والې غلاوې، سیاسي ایدیولوژیکي اختلافات او فرکسیون بازي. اوس زموږ په هېواد کې د نا امنیو مهم لامل ویره اچونه ده. چې په دې لوست کې په لنډه توګه پرې رڼا اچوو.

ترهګري (ویره اچونه)

هرسازمان ورکړ شوی فعالیت چې د خلکو د وحشت، وېرې او نا ارامۍ سبب شي او سیاسي موخې ولري ترهګري یا (ویره اچونه) بلل کیږي. د دې تعریف له مخې هغه نظامي

فعالیتونه او ډله ییز تبلیغات چې غواړي له دې لارې په دولت باندې فشار راوړي او خپلو سیاسي موخوته ورسیږي ترهګري بلل کیږي. زموږ خلک له ډیروکالو را هیسې د سیمه ییز او نړیوال ترهګرۍ قرباني شوي دي. ترهګري زموږ د هېواد د نا امنی لپاره ډیرې بدې پایلې لري چې ځینې یې دادي:

د خلکو وژنې

ترهګر خپلو موخو ته د رسیدو لپاره حاضردي چې بېګناه خلک په قتل ورسوي.

د هېواد ویجاړول او خرابول

نا امني د خلکو او د بېلابېلو دولتي او خصوصي مؤسسو د ټرلو اوسقوط لامل ګرځي. ترهګري عملیات لکه ځنګه چې د خلکو ځان ته ګواښ دی، همدارنګه د دولتي او خصوصي مالونو اوساختمانونو ته هم تاوان رسوي. او هره ورځ د دې پرځای چې هېوادمو آباد شي، ورانیږي.

د وخت ضایع کیدل

وخت د انسان لپاره ډیرمهم دی او باید هغه له لاسه ور نه کړو. نن ورځ هېوادونه په کم وخت کې په ډیرولویو پر مختګونو لاس بری پیداکوي. په داسې حال کې چې زموږ خلک د نا امنی په دلیل او د ترهګرو د فعالیتونو له امله د موجوده ثروت سر بېره خپل کلونه کلونه وخت بې له دې چې کوم پرمختګ وکړو له لاسه ورکوو. اوس د دولت او ملت دنده ده چې په ټول توان هڅه وکړي چې د کار او فعالیت لپاره امنیت تأمین کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- د کار امنیت څه معنا لري؟

۲ ترهګري څه شی ده؟

۳- په هېواد کې د نا امنۍ لامل کوم دي؟

۴- ترهګري فعالیتونه هېواد ته څه پایلې لري؟

کورنۍ دنده

هغه ستونزې چې زموږ هېوادوال یې د نا امنۍ له پلوه زغمي، کومې دي؟

په دې باره کې څو کرښې ولیکئ او بیایې په ټولګي کې ولولئ.

زموږ ټولنیزې ستونزې: نا چاودلي توکي

خبرې اترې پرې وکړئ

زموږ په گران هېواد کې کلونه کلونه جنگ جریان درلود. هرې ډلې د خپلو قوتونو د ساتلو لپاره ماینونه ښخ کړي وو.

اوس هم د څو کالو راهیسې یو زیات شمېر ناچودلي ماینونه او نورتوکي په ځای پاتې دي چې د خلکوژوندتـهدیدوي. ستاسي له نظره:

۱- آیا تاسې تراوسه ناچودلي ماینونه او یا نور توکي لیدلي دي؟

۲-که چیرې ماین سره مخامخ شوئ څه کار کوئ؟

۳- د ماینونود مخنیوي لپاره کوم کارونه باید وکړئ؟

هغه هېوادونه چې د جنگ له مرحلې څخه تیرشي ترجگړې وروسته ډېر کالونه بیاهم د جگړې ستونزې گالي. د ډېرو مهمو ستونزو څخه یوه یې د ماینونو او نا چوادلو توکو پاتي شوني دي او په کال کې د یو زیات شمېر هېواد والو د مړینې سبب گرځي. په دې څوکالونوکې د ماینونو او ناچادلو توکو د ټولولو لپاره زیات فعالیتونه تر سره شویدي په تأسف باید ووایو چې زموږ یو زیات شمېر هېوادوالو له همدې امله خپل ژوند له لاسه ورکړی دی. له دې هڅو سره سره بیاهم زیات شمېر نا چودلي توکي تر اوسه هم تر خاورو لاندې دي چې زموږ د هېوادوالو ژوند تـهدیدوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس باید څه وکړو چې د ماینونو له خطر څخه وژغورل شو؟

ډېرکارونه په دې برخه کې باید سرته ورسوو چې ډېرمهم یې دادي.

• یو اساسي کار دادی چې دولت باید هلې ځلې وکړي چې ډېرژر ماینونه اونور ناچوادلي توکي راټول کړي او د هغې له احتمالي خطر څخه خلک وساتي

• بل ډېرمهم کار دادی چې خلک د ماینونو په خصلت و پوهوي او دا هم ور زده کړی چې د دې توکوسره څه ډول چلندوکړي. هغه خلک چې د ماینونوپه سیموکې ژوندکوي، باید ډول ډول ماینونه وپیژني، د هغوی په خطرونوپوهیږي او له هغې سره د چلند زدکړه وکړي. چې خپل ځان له هغوی څخه وساتي.

د ماین پاکی مؤسسې چې په ملګروملتونو پورې تړلي مؤسسې دي، په دې هکله یې زیات کارونه سرته رسولي دي او ځینې هدایتونه یې د تبلیغاتوله لارې کړي دي چې ټولو خلکو ته له ارزښت څخه خالي نه دي:

بحث وکړئ

ناچاودل شوی توکي څه شی دي؟

پلاستیکي،دلرګیو او اوسپنیزه نا پېژندل شویو توکو ته لاس مه وروړئ، کیدای شي چې ناچاودلي توکي او یا یو ډول ماین وي. هغه چاودېدونکي توکي چې چاودلي نه وي، د نا چاودل شویو توکو په نامه یادیږي. نا چاودل شوي توکي عبارت له: راکټ، نارنجک، بمونه او داسې نور دي. نا چاودل شوي توکي له فلزاتو، لرګیو او پلاستیک نه جوړ شویدي، او د اقلیم له بدلون سره خپل رنګ ته بدلون ورکوي اوکوم مهمات چې له فلز نه جوړ شوې دي زنګ یې وهي او پېژندنه یې ډېره مشکله وي. په دې توګه په هغو ساحوکې چې دا توکي نه پېژنو باید د سیمې مشرانو او یا د ماین پاکی دفتر ته خبر ورکړو، ترڅو هغه له منځه یوسي. ز یاتره نا چاودلي توکي د ځمکې پرمخ پراته وي او د هغوی له خطرونو نه مخنیوی ډېرآسانه ده. په داسې حال کې چې ماینو نه زیاتره د ځمکې لاندې ښخ وي او د هغو د خطرونو نه مخنیوی ستونزمن دي. خو نا چاودلي مهمات کولی شي د ماینو نو په پرتله د ډېرو تلفاتو اویا د انسانانو او حیواناتو د ټپي کیدو لامل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي. (د حب الو طن من الایمان) د مقولې په بنسټ؛ وطن، د هېواد په هر وګړي حق لري. هېواد د مور په شان دی، څرنګه چې په او لاد خپل مور او پلار ګران وي نو د ټولنې په افرادو هم باید خپل هېواد ګران وي. په داسې حال کې چې د ناچاودل شویو توکو او ماینونو خطر هېواد ته یو ګواښ دی نو د هېوادپوولو اتباعو ته لازمه ده چې ماینو نه ښخ نه کړي او همدارنګه کله چې نا چاودل شوي توکي ویني هغو ته لاس ورنه وړي بلکه یو صلاحیت داره ادارې ته باید خبر ورکړي چې په دې ډول خپله ایماني او وطني دنده سرته ورسوي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نا چاودلي توکي څه شي ته وایي؟

۲- ولې خبښ شوي ما ینونه اونا چاودلي مـهمات دځمکې پرمخ پاتې دي؟

۳- ماینونه او نا چاودلي مـهمات څه خطر لري؟

۴- کله چې له ماینونو سره مخامخ شی څه کار به سرته رسوئ؟

۵- څنګه کولی شو چې دنا چاودلو مـهماتو او ماینونوله شرنه په امن کې پاتې شو.

کورنی دنده

دا چې څنګه کولی شو د ماینونو او نا چاودلو توکو او مـهماتو له خطرنه په امان کې پاتې شو، په دې باره کې څوکرښې ولیکئ.

د پنځم څپرکي لنډيز

- انسانانو ډېره موده د ځمکې پر مخ ژوند وکړ خو په لوست او ليک نه پوهيدل. په هغه وخت کې د تير نسل تجربې به په شفاهي اوعملي توګه له يو نسل نه بل نسل ته انتقاليدلې.
- نيستي(غريبي)، د ژوند د لومړنيو اړتياوو دنه لرلوچې انسان هغه ته ضرورت لري په معنا ده. نيستي داسې غميزه ده چې د تاريخ په اوږدوکې يې وګړو ته ربړونه ور په برخه کړېدي.
- هغه ټولنه هو سايڼې او شتمنۍ ته لاس رسی پيدا کوي چې وګړي يې د خپل توان او وړتيا په کچه د ټولنې له امکاناتو او منابعو نه ګټه لاس ته راوړي.
- د ډېرو پرمختګونو سره سره چې بشر لاس ته راوړي،خود استوګن ځاى ستونزه لا هم دوکړو له ډېرو مهموستونزو څخه شمېرل کيږي.
- ناروغي تل دوګړو د ښمنه ګڼل کيږي. د ژوند په اوږدو کې موږ هريو په ساده اوسختو نا روغيواخته کيږو او په پاى کې د همدې ناروغۍ له امله ژوند له لاسه ورکوو.
- د انسان د سلامتيا لومړنی شرط ښه خواړه او مکمله غذاده.

موږ په ټولنه کې په مختلفو اقتصادي، سياسي، فرهنګي او ټولنيزو فعاليتونو بوخت يو دا فعاليتونه هغه وخت ممکن دي چې بشپړ امنيت وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library